STÚDIUM

Márton János

A romániai magyar társadalom sajátos kérdései az RMDSZ 1996–2002 közötti programjaiban és politikájában (I.)

I. Bevezető

I.1. A TÉMA

Dolgozatom témája a Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1996 és 2002 közötti politikai szerepvállalásának az értékelése, különös tekintettel azoknak az elveknek a képviseletére, amelyeknek a gyakorlatba ültetése az önálló romániai magyar társadalom intézményi kiépülésének és megerősödésének a feltétele, s amelyek a romániai magyarság szempontjából kiemelkedő fontossággal bírnak. Azért kezdem elemzésemet az 1996-os évvel, mert ez az év fordulópontot jelentett az RMDSZ életében: a Szövetség[1] lehetőséget kapott arra, hogy az őszi választások után a kormánykoalíció tagjaként vegyen részt a kormányzásban.

Az általam vizsgált témát két szempont szerint közelítem meg: egyrészt megvizsgálom, miként módosultak – a koalíciós tárgyalások, illetve a kormányban való részvétel hatására – a különböző RMDSZ programokban és programszerű dokumentumokban (pártprogramok, választási programok, valamint kormányprogramok/koalíciós prioritások) azok az elvek, amelyek a romániai magyarság sajátos szükségleteit jelenítik meg; másrészt egy összehasonlítás keretében azt tanulmányozom, hogy mit sikerült megvalósítania az RMDSZ-nek a programjaiban megfogalmazott elvekből 1996–2002 között. Ezt az időszakot két egymástól jól elválasztható korszakra oszthatjuk: az 1996–2000 közötti időszakra, amikor az RMDSZ a Demokrata Konvenció és a Szociáldemokrata Unió pártjai mellett kormányzati szerepet vállalt, illetve a 2001–2002-es időszakra, amikor az RMDSZ ellenzéki pártként parlamenti támogatásban részesítette a választások után kisebbségi kormányt alakító Szociáldemokrata Pártot. A dolgozat célja egyrészt azt megvizsgálni, hogy milyen elvekről kellett lemondania az RMDSZ-nek annak érdekében, hogy részt vehessen a kormányzásban, illetve, milyen elvekről mondott le az RMDSZ a kormányban való részvétel miatt, másrészt pedig kideríteni, hogy melyik időszak volt sikere-

sebb az RMDSZ számára, illetve, milyen elveket sikerült a Szövetségnek gyakorlatba ültetnie a pártprogramjaiban megfogalmazottak közül.

Az RMDSZ számára a két korszak két különböző konjunktúrát jelentett. Az egyik egy olyan koalíció időszaka volt, amelynek hét évvel a romániai rendszerváltás után sikerült leváltania az addig hatalmon levő, magát szociáldemokratának tartó, ám szélsőségektől sem mentes és szélsőséges pártok által támogatott kormányt. Itt kétségtelenül érdemes azt is megjegyezni, hogy ezeket a politikai erőket a Nyugat is antidemokratikusaknak tartotta. Ennek az 1996–2000 közötti, négyéves korszaknak az alapvető jellemzője a kormánykoalíció tagjai közötti nézetkülönbségek következtében kialakuló és állandóan kiújuló válsághelyzet volt, amit a három kormányváltás is tükröz.[2] A másik korszak a 2000-ben tartott országos választások után kezdődött, és ma is tart. Jellemző rá, hogy az RMDSZ két korábbi kormánykoalíciós partneréhez – a Nemzeti Liberális Párthoz és a Demokrata Párthoz – hasonlóan ellenzéki pártként tevékenykedik, azonban egy évente felújított kölcsönös megállapodás alapján parlamenti támogatást nyújt a Szociáldemokrata Párt által alakított kisebbségi kormánynak. A két korszakban megvalósított célkitűzések nagymértékben függtek attól, hogy az RMDSZ milyen pozíciót volt képes kialakítani a vezető kormánypárttal/kormánypártokkal való viszonyban, illetve, hogyan volt képes kiaknázni a konjunktúra biztosította lehetőségeket, valamint mennyi energiáját kötötte le a kormányzásban való közvetlen vagy közvetett részvétel.

Az általam megfogalmazott hipotézis az, hogy az RMDSZ az 1996-os választásokon való részvétel, s még inkább a kormánykoalíciós szerepvállalás miatt kénytelen volt olyan elvekről lemondani, amelyek megvalósulása alapvető fontosságú a romániai magyarság megmaradásának és az önálló romániai magyar társadalom intézményi megerősödésének szempontjából. Pontosabban, az RMDSZ legalábbis arra kényszerült, hogy ezen elvek képviseletét háttérbe szorítsa. Vagyis a választásokon való részvétel a választási program által, illetve a kormányban való részvétel a kormánykoalíciós cselekvési prioritások és a kormányprogramok, valamint a kormány támogatására vonatkozó megállapodások által olyan irányban módosították az RMDSZ pártprogramjaiban megfogalmazott elveket, amelyek hátrányosak lehetnek a romániai magyarság számára.

Lévén, hogy az RMDSZ kormányzati funkciókhoz jutott – vagyis közvetlenül részt vállalt a végrehajtó hatalomból –, engedményeket kellett tennie a programjaiban megfogalmazott legalapvetőbb elveit illetően, és olyan kompromisszumokat kényszerült kötni, amelyekre korábban, az 1996-os időszak előtt nem volt szüksége. A kormányzati szereplés által, illetve a kisebbségi kormány parlamenti támogatása által teremtett feltételek miatt az RMDSZ *kisebb hangsúlyt fektetett* olyan elvek képviseletére, mint az autonómia megvalósítása, az önálló magyar iskolahálózat –

beleértve az önálló magyar egyetemet is – kiépítése, az önálló magyar intézményrendszer létrehozása, valamint a magyar nyelv széles körű használata egyes állami intézményekben. Vitathatatlan az a tény, hogy az RMDSZ eredményeket ért el mindkét korszakban, azonban ezek az eredmények a pártjelleg előtérbe kerülésével és a társadalomszervező funkció háttérbe szorításával jártak, és még mindig megoldatlan a romániai magyarság hosszú távú megmaradásához és boldogulásához alapvetően szükséges intézményrendszer kiépítése, illetve a román alkotmányos keret és a törvények olyan irányú módosítása, amelyek ezt lehetővé teszik. Emellett hipotézisemet egy sejtéssel egészítem ki, amelyre a két korszak összehasonlításából következtethetünk: az RMDSZ-nek több konkrét eredményt sikerült elérnie – többet megvalósított a programjában megfogalmazott célkitűzéseiből – konstruktív ellenzéki pártként kívülről támogatva a kormányt – 2001–2002 között –, mint a kormánykoalíció tagjaként – 1996–2000 között. A hipotézis igazolása mellett a dolgozatom másik célja tehát a két korszak összehasonlítása révén ezt a sejtést igazolni.

I.2. Szerkezeti felépítés

Dolgozatom szerkezeti felépítése a következő: a tulajdonképpeni első fejezetet jelentő bevezető után a második fejezetben szeretném bemutatni a jelen írás elméleti és módszertani alapvetését. Ezután két hasonló felépítésű fejezet következik. A harmadik fejezetben az RMDSZ 1996–2000 közötti időszakát elemzem, a negyedik fejezetben pedig a 2001–2002 közötti időszakot. A harmadik fejezetben előbb bemutatom az RMDSZ 1996 előtti politikai tevékenységét és mozgásterét a román politikában, annak érdekében, hogy az 1996-os kormánykoalíciós részvétellel előállt helyzet újszerűsége és az RMDSZ számára megnyílt lehetőségek kidomboríthatóbbak legyenek. Majd kitérek azokra a legfontosabb történésekre és eseményekre, amelyek befolyással lehettek az RMDSZ-nek az általam vizsgált időszakban kifejtett tevékenységére. A fejezet további három nagyobb részre tagolódik: az elsőben az 1996-os helyhatósági és őszi választásokat mutatom be (az RMDSZ kampányát, illetve a kormányalakítást és a kormánykoalíciós tárgyalásokat), a másodikban összehasonlító tartalomelemzést végzek el a Szövetség 1995-ös kormányprogramja, 1996-os választási programja, 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritásai, illetve a kormányprogramok között. Célom az összehasonlítás révén igazolni az általam megfogalmazott hipotézist. A fejezet harmadik része az 1996–2000 közötti kormánykoalíciós szerepvállalás eredményeinek kiértékelése, amelyhez a pártdokumentumok mellett az RMDSZ hivatalos kiértékelését és a szakma (a magyar politológusok) által

elvégzett értékeléseket és részértékeléseket használom fel. A fejezet végén levonom az előzetes következtetéseimet.

A negyedik fejezet szerkezete hasonló az előző fejezetéhez. Az első részében a 2000-es helyhatósági és őszi parlamenti választásokat, az RMDSZ kampányát és a kormányalakítást mutatom be, a második részben összehasonlító tartalomelemzéssel próbálom igazolni kutatási hipotézisemet. Összehasonlítom az 1999-es RMDSZ programot, a 2000-es választási programot, a 2001–2004-es időszakra szóló kormányprogramot és az RMDSZ, illetve a SZDP által kötött 2001-es és 2002-es együttműködési megállapodásokat. A fejezet harmadik része a 2001–2002-es időszak kiértékelése az RMDSZ által elért eredmények szemszögéből, a két megállapodás, valamint a hivatalos RMDSZ álláspont, a szakmai értékelések és más források alapján. Ezt a fejezetet is előzetes következtetéseim megfogalmazásával zárom.

A két utóbbi – harmadik és negyedik – fejezetet egy rövidebb, összehasonlító fejezet kapcsolná össze. Ezáltal szeretném igazolni a fent már említett sejtésemet. Az összehasonlítás és a tartalomelemzés szolgáltatna alapot a konklúziók megfogalmazására, amelyeket a dolgozat ötödik fejezetében fogalmazok meg.

A témaválasztás mellett szól, hogy mindkét általam vizsgált kérdés a maga módján új. Egyrészt még nem született összehasonlító elemzés arról, hogy a politikai játékszabályokhoz és a román politika által létrehozott körülményekhez való alkalmazkodás következtében milyen mértékben módosította az RMDSZ saját elveit programdokumentumok szintjén. Másrészt mindeddig nem született olyan átfogó elemzés az RMDSZ politikai tevékenységéről, amely a pártprogramban megfogalmazott elvekből kiindulva próbálja levezetni azt a folyamatot, amelyet az RMDSZ kormányban vagy kormányközelben megvalósított eredményei tükröznek, illetve amely összehasonlítaná a két korszakot az elért eredmények és a politikai sikeresség szempontjából. Az RMDSZ kormánykoalíciós szerepvállalásáról születtek tanulmányok, azonban ezek hiányossága véleményem szerint az, hogy vagy csak részeredményeket elemeznek – azon okból kifolyólag, hogy még a koalíciós időszak közben írták őket –, vagy nem eléggé részletesek a törvényhozásban, illetve a kormányban megvalósított eredmények kiértékelését illetően.[3] A paktumpolitika időszakának kiértékelését célzó tanulmányok szinte teljes mértékben hiányoznak, valószínűleg azért, mert ez az időszak még nem zárult le, és emiatt csak részértékelések megalkotására vállalkozhattak volna az elemzők. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy az RMDSZ-nek a 2000. évi választások óta eltelt időszakban elért eredményei már elegendő alapot szolgáltathatnak egy ilyen jellegű összehasonlító elemzéshez.

II. Elméleti és módszertani alapvetés

A fejezet két alfejezetből áll: az elsőben azokat az elméleti kereteket és fogalmakat ismertetem, amelyeket a dolgozatom során használni fogok. Mivel dolgozatom központi szereplője az RMDSZ, az elméleti alapvetésben elsősorban az etnoregionalista pártok definíciójára, valamint a választási és kormányzati sikerességük vizsgálatára kidolgozott elmélet bemutatására fektetem a hangsúlyt. Továbbá – az RMDSZ kormányzati szereplése kapcsán – kitérek arra, hogy a koalícióalkotásban milyen tényezők játszanak szerepet, illetve milyen tényezők határozzák meg a kormányváltásokat. A fejezet második részében az elemzés során használt módszer kerül bemutatásra.

II.1. Elméleti alapvetés

Az RMDSZ pártként való meghatározására a magyar politikai elemzők közül többen is vállalkoztak. Egy – több romániai magyar politológus által közösen írt – tanulmány[4] néhányat felsorol ezek közül: „Bakk Miklós az RMDSZ történetéről írott tanulmányában néppárti jellegűnek (ideológiai nyitottság, jól működő, professzionális pártapparátus, a platformosodás lehetőségének fenntartása) tekinti az RMDSZ-t. Egy későbbi tanulmányában ugyancsak Bakk Miklós etnikai pártként határozza meg az RMDSZ-t, ugyanakkor emellett kiemeli regionális jellegét: »regionális jellegű pártok (RMDSZ és PDSR). Aláhúzom, nem regionális pártok, csak regionális jellegűek.«[5] Molnár Gusztáv az ideológia szemszögéből közelítve meg a kérdést, a jobbközép pártokhoz sorolja az RMDSZ-t: »Az RMDSZ mint párt egyértelműen jobbközép orientációjú, amit az is bizonyít, hogy a kereszténydemokrata pártok nemzetközi szervezetének tagja.«[6] Kántor Zoltán és Bárdi Nándor egyik tanulmányukban kizárólag etnikai pártként határozzák meg.[7] Korábbi két ismérvet ötvözve Szász Alpár Zoltán a szervezetet (közvetve) etnoregionalista pártként határozza meg. Mindezek mellett jelen van az a megközelítés, amely az RMDSZ-t önkormányzatként fogja fel (Kántor 1996[8], Szász 1996[9]).”[10] Nem célom azt elemezni, hogy az egyes meghatározások mennyire felelnek meg az RMDSZ jellegének, Kántor Zoltán szerint ezek a meghatározások amúgy is függenek annak a tanulmánynak a kontextusától, amelyben megjelennek. Az általam használt kontextusban az RMDSZ-t etnoregionalista pártnak tekintem. Az alábbi két bekezdésben ismertetem az etnoregionalista pártok definícióját, abból majd kitűnik, hogy az RMDSZ eleget tesz-e e definíció követelményeinek.

Az etnikai és regionalista, illetve a kis pártok összehasonlító elemzésére egymástól függetlenül Lieven De Winter és Ferdinand Müller-Rommel dol-

gozott ki értelmezési keretet. Az általuk ajánlott értelmezési kereteket Szász Alpár Zoltán átdolgozta, megpróbálva föltárni e pártok választási és politikai (*policy*) sikerességének magyarázó tényezőit.[11] Dolgozatom elméleti alapvetésében az etnoregionalista pártokkal kapcsolatos kérdésekben Szász Alpár Zoltán tanulmányára támaszkodom elsősorban, mivel az általa írt tanulmány egy összefoglaló betekintést nyújt az etnoregionalista pártokkal kapcsolatos szakirodalomba, és megpróbálja kidolgozni a közép-kelet-európai etnikai és regionalista pártokra vonatkozó kutatási keret első lépéseit.

Mivel az etnoregionalista pártok definíciójának kidolgozása néhány akadályba ütközik, Szász Alpár Zoltán szerint a fogalmi pontosság célját – minden odatartozó elem bevétele, minden más kiszűrése – az etnikai és regionalista pártok minimáldefiníciója szolgálja. A definíciónak minimális követelményeket kell támasztani mind a „pártság" (pártjelleg), mind az etnoregionalista jelleg tekintetében. A szerző szerint „a pártság egyetlen kritériuma a szervezet abbéli hajlandósága, hogy részt vegyen a választásokon, hiszen ez a hivatalok betöltésének és a politikaformálásban (*policy-making*) való részvétel joga megszerzésének demokratikus útja"[12]. Az etnoregionalista jelleg továbbá valamely kisebbségi csoport sajátos kulturális identitásának, és ebből eredően sajátos érdekeinek a kifejezésére, elismertetésére meg védelmezésére irányuló politikai törekvés.[13]

Lieven De Winter különbséget tesz az etnoregionalista pártok választási, hivatalszerzési (*office-holding*) és (köz)politikai sikeres(ség)e között.[14] Szász Alpár Zoltán De Winternek a három sikerességi mutatóra vonatkozó gondolatait így összegzi: „De Winter megállapítja, hogy politikai sikerük [mármint az etnoregionalista pártoké – M.J.] nem tőlük függ. A koalíciós kormányalakítás logikájából adódóan, és amiatt, hogy rendszerint nem a gazdasági bal–jobb tengelyen találhatók, hanem attól viszonylag távol, potenciális koalíciós partnerek. Vagyis az, hogy valamely etnoregionalista párt tárcát szerez vagy sem, attól függ, hogy a legnagyobb párt milyen magasnak ítéli meg a koalíciós kormányzás költségeit. Másrészt pedig a (köz)politikai siker a választási siker függvénye. Minél több szavazatot szerez egy párt, annál inkább esélye van arra, hogy (legalább egyes) követeléseit teljesítsék. Továbbá a flamand kutató arra is felhívja a figyelmet, hogy a szóban forgó pártok esetében a politikaformálás, illetve a hivatalszerzés terén elért sikerek ára akár választási sikertelenség is lehet. Egyfelől a kormánypolitika kialakításakor megkötött kompromisszumok elidegeníthetik támogatóikat, akik a tárcák birtoklását kisebb mértékben értékelik. Ennek a valószínűsége magasabb abban az esetben, ha a párt csak jelentéktelen sikereket ér el saját céljai megvalósítása terén. Másfelől, a jelentős politikai sikerek – paradox módon – megszüntethetik a szervezet *raison d'être*-jét."[15] Ugyanakkor az etnoregionalista pártok sikerességét

meghatározó tényezőket két csoportba sorolja: külső és belső (szervezeti) jellemzők. A külső jellemzők: a regionális identitás jellemzői, a választási rendszer típusa, a külpolitikai események (az ún. demonstratív és sokszorozó hatás), az európai integráció és a hatalom-átruházás folyamata, valamint kritikus események és sajátos politikai kérdések; belső jellemzők: vezetői erőforrások, a szervezet ereje, a párt elöljárói által kezdeményezett politikai akciók és ezek médianyilvánossága, az etnoregionalista társadalmi mozgalmakkal fenntartott kapcsolatok, illetve a választói bázis. Emellett létezik számos másodlagos tényező is, amelyek együttes hatást is kifejthetnek az elsődleges tényezőkkel.[16]

A Müller–Rommel és Pridham által szerkesztett tanulmánykötet négy olyan megközelítést ismertet, amely a kis pártokról szól: „*a fogalmi–definicionális megközelítés*[t], amely a kis pártok meghatározását és osztályozását célozza; *a kvantitatív, pártcsaládokra építő megközelítés*[t], amely a II. világháború utáni választási eredmények alakulását vizsgálja a kis pártok és a „kis pártok családjai" esetében; *a diakronikus megközelítés*[t], amely a szóban forgó pártok életciklusát (megalakulás, felemelkedés, hanyatlás és – némely esetben – eltűnés) tanulmányozza; valamint *a rendszerszemléletű megközelítés*[t], amely azt vizsgálja, milyen szerepet játszanak a kis pártok az országok párt-, politikai és társadalmi rendszerében, illetve milyen kapcsolatokat tartanak fenn az egyes szereplőkkel ezeken a szinteken"[17].

Szász Alpár Zoltán, felhasználva az összehasonlító esettanulmányokat közlő kötetek tanulságait, egy értelmezési keretben ötvözi ezeket, amelyben az etnoregionalista pártok választási sikerességét próbálja magyarázni. Ő három csoportba sorolja a vizsgált pártok választási sikereit magyarázó tényezőket:

(i) társadalmi–strukturális tényezők: a régió társadalmi–gazdasági fejlettségének színvonala, a kérdéses kisebbség földrajzi koncentrációjának mértéke, a civil társadalom etnikai szegmensének artikuláltsági foka; [18]

(ii) intézményi tényezők: *a választási rendszer jellemzői*: a választási formula, a törvényes meg a tényleges választási küszöb, a kisebbségek képviseletére vonatkozó speciális rendelkezések; *a politikai rendszer jellemzői*: a rendszer folytonossága, továbbá konszenzus orientáltságának mértéke, s a területi hatalomátruházás/föderalizmus; *a párt belső erőforrásai*: az etnoregionalista párt történelmi gyökerei, a politikai prioritások/programatikus jellemzők, az ideologikus *vs.* pragmatikus jelleg, a vezetői stílus, a párt belső demokráciájának mértéke;[19]

(iii) (közösségi szinten mért) mikroszintű tényezők: a sajátos etnoregionális identitás viszonylagos erőssége, a megcélzott választók csoportjának politikai értékorientációi és prioritásai.[20]

Megpróbál rávilágítani az etnoregionalista pártok szavazatarányát befolyásoló tényezők hatására azáltal, hogy a feltételezett összefüggéseket

kijelentések, illetve hipotézisek formájában fogalmazza meg és teszteli. Az általa felállított négy hipotézis közül kettőt sikerül igazolnia, a másik két hipotézis alátámasztására nem talált empirikus bizonyítékokat. Ezenkívül megfogalmazott egy kijelentést is a tényezőkből adódó összefüggésekkel kapcsolatban. Eszerint *„Az etnoregionalista pártok szavazataránya magasabb, ha az etnoregionalista párt/elit prioritásai megegyeznek a megcélzott választóközönség prioritásaival"*[21]. A két igazolt hipotézist egy későbbi tanulmányában[22] az RMDSZ esetében teszteli, így a két hipotézis bemutatásában ez utóbbi tanulmányát használom fel. Az első hipotézis (H1): *„Az etnoregionalista pártok választási sikere valószínűbb arányos választási rendszerek és fragmentált pártrendszerek esetén"*[23]. A második hipotézis (H2): *„Az etnoregionalista pártok választási sikere akkor valószínűbb, ha a választási és a pártrendszeren kívül a politikai rendszer a kabinet, valamint a törvényhozó és végrehajtó hatalom viszonyának tekintetében is konszenzusos jelleget mutat."*[24]

Ezeknek a pártoknak a politikai sikerességük függ attól, hogy milyen mértékben képesek kormánykoalíciós partnerekké válni. A kis pártok koalícióalkotási potenciálját Gordon Smith vizsgálta. Megállapította, hogy „esélyeik akkor a legnagyobbak, hogyha a pártrendszeren belül több párt van versenyben, és a kis pártok valamely nagyobb párt köré csoportosulnak, azt támogatják. Ezek a kiegyensúlyozott többpártrendszerek vagy domináns párttal rendelkező többpártrendszerek. A versenytársaival szemben kényelmes előnyre szert tett nagy párt törvényszerűen a kis pártok között keres magának szövetségest. Azonban lényeges a kis párt elhelyezkedése a pártverseny főtengelye mentén: a pártpaletta szélén található pártok (marginális pártok) nem igazán jönnek szóba koalíciós partnerekként. Azoknak a pártoknak a legkedvezőbb az alkupozíciója, amelyek a tengelyen a nagy pártok között találhatók, hiszen nem hagyhatók ki egyetlen kormánykoalícióból sem. Ezek a „csuklópártok". A pártverseny főtengelyéről levált pártok, vagyis azok, amelyeknek programja nem a pártrendszert polarizáló fő témá(k)ra összpontosít, ritkább koalíciós partnerek. Ennek ellenére az a tény, hogy a nagy pártok könnyen meg tudnak egyezni velük – hacsak ez utóbbiak nem lépnek fel radikális követelésekkel – vonzó koalíciós partnerekké teszi őket."[25]

Az RMDSZ politikai sikerességének vizsgálata két elméleti kiindulópontból vezethető le. Az egyik szerint a különböző társadalmi csoportok artikulálják érdekeiket a pártok felé, ezek pedig aggregálják az érdekeket. Ez az érdekek kifejezésének első szintje. A második szinten a pártok választási programjaikban artikulálják ezeket az érdekeket és továbbítják egy magasabb szintre, ahol a kormányprogramok révén megtörténik az újabb érdekaggregáció. A másik kiindulópont Gordon Smith-nek a már említett gondolata, mely szerint a kis pártok könnyen válhatnak kor-

mánykoalíciós partnerekké, hogyha nem támasztanak radikális követeléseket a kormányt alakító nagy párttal szemben. E két elméleti keret összekapcsolva alapul szolgál az RMDSZ politikai sikerességének és kormánykoalíciós szereplésének a vizsgálatában.

Az elméleti alapvetésem második részében a kormánykoalíciós tárgyalások és a koalíciótípusok fontosabb jellemzőit határozom meg. A koalíciós kormányalakítás a sokpárti parlamentek problémája. Bár kétpárti parlamentekben is előfordultak nagykoalíciók, a koalícióalkotás alaphelyzete a sokpárti fragmentált parlamentekre vonatkozik.[26] A koalíciós elméletekkel kapcsolatban a szakirodalomban több szerzőnél is találhatunk utalásokat.[27] Az általam ebben a dolgozatban használt forrás az Enyedi Zsolt és Körösényi András által kidolgozott osztályozási mód.[28] Ez elsősorban az Arend Lijphart által kidolgozott elméletekre alapoz, kombinálva azt a Laver és Schofield által használt elméletekkel.

Az alábbiakban ismertetem a különböző koalícióalkotási elméleteket:

Az egyszerű többségi koalíció két alapfeltételt teljesít: egyrészt „nyerő" koalíció, vagyis parlamenti többséggel – a parlamenti mandátumok több mint 50%-ával rendelkezik –, másrészt a koalícióban egyetlen olyan párt sincs, amelyre ne lenne szükség a parlamenti többség megőrzéséhez.[29]

A minimális többségi koalíció esetében a játék alanyai nem a pártok, hanem a képviselők. Ez a modell a végsőkig érvényesíti a hatalom-maximalizálás elvét. Ennek eredményeként olyan koalíció jön létre, amelynek a lehető legkisebb a parlamenti többsége. Azáltal ugyanis, hogy minimálisra csökkentik a koalícióban résztvevő parlamenti képviselők számát, nagyobb az esély arra, hogy egy–egy képviselő végrehajtó hatalmi pozícióhoz jusson.[30]

A legegyszerűbb koalíció a legkevesebb számú párt koalícióját jelenti. Ebben a modellben a tárgyaló pártok csökkenteni igyekeznek a koalíció résztvevőinek számát. Arra építenek, hogy minél több párt vesz részt a koalíciós alkuban, annál bonyolultabb a tárgyalás és nehezebb a megegyezés, majd a koalíció együtt-tartása.[31]

A „minimális szélességű" koalíció két alapfeltételt teljesít: egyfelől – az elnyerhető hivatalokat tartva szem előtt – arra törekszik, hogy meglegyen a parlamenti többség és a koalícióban ne legyenek felesleges tagok. Másfelől, politikailag zárt koalíció, ami azt jelenti, hogy a pártok között a lehető legkisebb az ideológiai távolság. Könnyebb ugyanis megalkotni és fenntartani egy koalíciót olyan pártok között, amelyek politikai programja közel van egymáshoz.[32]

A kapcsolt többségi koalíció teljesíti az egyszerű többségi koalíció mindkét feltételét – parlamenti többség és a fölösleges pártok hiánya –, kiegészítve ezt még egy feltétellel: a koalícióban részt vevő pártok a politikai skálán egymás mellett helyezkednek el. A kapcsolt többségi koalíció

összetétele tehát olyan, hogy egyetlen párt kiválása esetén vagy már nem lenne többségi, vagy már nem lenne kapcsolt a koalíció.[33]

A kisebbségi kormányok létét csak a politikai preferenciák figyelembevételével tudjuk magyarázni, ugyanis a hivatalorientált modellben a többségbe került ellenzék azonnal megbuktatná a kisebbségi kormányt. A kisebbségi kormányok fennmaradásának garanciája kétféle lehet: az ellenzék többségének megosztottsága vagy a parlamentben elnyert tényleges többségi támogatás.[34] Amennyiben a politikusoknak nem célja a hivatali pozíció, akkor politikai céljaik megvalósítása érdekében nem kell feltétlenül kormányban lenniük. A kormánypolitika befolyásolása ugyanis nem kizárólag a kormány tagjaként lehetséges, hanem valamely pártnak a törvényhozási helyzete is biztosíthat megfelelő alkupozíciót. Ez az ún. „zsarolási potenciál", amelyből fakadóan minél nagyobb a parlamenti ellenzék lehetősége a törvényhozás (és a kormánypolitika) befolyásolására, annál kisebb a kormányzati pozíció előnye, haszna. Egyes országokban a gyakori kisebbségi kormányzás oka lehet az is, hogy létezik egy domináns párt, amelyik ugyan nem mindig szerzi meg a parlamenti mandátumok többségét, azonban különleges státusának megőrzése érdekében elutasítja a koalíciós kormányzást.[35] A kisebbségi kormányok lehetnek koalíciós kormányok vagy egypárti kisebbségi kormányok.

A fölös többségű koalíciónak olyan párt is tagja, amelynek kiválásával a koalíció parlamenti többsége még megmaradna. Ez a koalíciótípus sem magyarázható a hivatalorientált modellben, csupán akkor lehet racionális, hogyha a politikai pártok célja kizárólag a kormány programjának megvalósítása.[36] Érdemes megkülönböztetni a fölös többségű koalíciótól a *nagykoalíciót*, amely az összes, egymással szembenálló jelentős erő összefogását jelenti.[37]

A koalícióalkotással kapcsolatban két lényeges elemre kell kitérni: a koalícióalkotás tétje és a koalíciós elméletek típusai.

A kormányalakításról folyó tárgyalások tétje egyfelől a tárcák elosztása a koalíciót alkotó pártok között, másrészt a követendő politikákról történő megállapodás lehet. Attól függően, hogy a szereplők milyen motivációkkal rendelkeznek – hivatalorientált vagy programorientált politikusok –, a koalíciók különbözőek lehetnek: a hivatalorientált modellben a hangsúly a tárcák elosztásán van, a programorientált modellben a követendő kormánypolitikán.[38]

A koalíciós elméleteknek három nagy csoportja van: az első csoportba azok az elméletek tartoznak, amelyekben a koalícióalkotási logika kizárólag a politikusok hivatalorientáltságára épít; a másodikban a hivatalorientáltság mellett a politikai–ideológiai elv is helyet kap; a harmadik csoportba pedig az olyan elméletek tartoznak, amelyek kizárólag a politikai–ideológiai elveket tartják szem előtt.[39]

A fentiek alapján a felsorolt koalíciós modelleket három kategóriába sorolhatjuk: hivatalorientált modellek, programorientált modellek és vegyes modellek.

A hivatalorientált modellekben a tárcák pártok közötti felosztása a meghatározó, a koalícióalkotás egy zéró összegű játék: azaz a tárcák száma eleve adott, a játék során nem változik, és amennyivel több jut az egyik játékosnak, annyival kevesebb jut a többinek. Az egy játékosra eső nyeremény annál nagyobb, minél kevesebb játékos vesz részt a játékban. A pártok számára a játszmában elérhető legfőbb javakat a kormánypozícióból fakadó előnyök jelentik. A hivatalorientált modellek a következők: egyszerű többségi koalíció, minimális többségi koalíció és legegyszerűbb koalíció.[40]

A vegyes koalíciós modellek is hivatalorientált politikusokat feltételeznek, ugyanakkor szerepet kapnak a politikai preferenciák – a pártok közötti politikai–ideológiai távolság – is, de csak a hivatalszerzés céljának alárendelten. Vegyes koalíciós modellek: a minimális szélességű koalíció és a kapcsolt többségi koalíció.[41]

A programorientált modellek esetében minden párt saját politikai preferenciáit szeretné érvényesíteni a kormánypolitikában. A koalíciós alku tehát nem egyszerűen a tárcák elosztásáról, hanem a kormány programjáról folyik. A pártok így csak olyan koalíciókban hajlandók részt venni, amelyeknek programja közel áll saját politikai preferenciáikhoz. A programorientált modellek: kisebbségi kormány és fölös többségi koalíció.[42]

Az elméleti alapvetés harmadik részében röviden azt vázolom fel, hogy milyen összefüggés van a kormánykoalíció típusa és a kormány élettartama között. Arend Lijphart a kormányok élettartamának mérésére a Dodd által javasolt két alternatívát használja. Az első egyetlen kritérium alapján határozza meg a kormányváltás fogalmát, azaz valamely kormány megszűnésének és egy új kormány életbelépésének a folyamatát. Ez az ismérv a kabinetek pártösszetételében bekövetkező változások. A másik alternatíva négy kritériumot alkalmaz: a kabinet pártösszetételében bekövetkező változások, a miniszterelnök személyének a megváltozása, a koalíciótípusnak a megváltozása és új választások kiírása.[43] E kritériumok szerint megvizsgálva harminchat ország kormányainak élettartamát az 1945–1996 közötti időszakban Lijphart arra a következtetésre jutott, hogy az egypárti többségi kormányok és az egyszerű többségi koalíciók rendelkeznek a legmagasabb élettartammal, mindkét típus tovább marad hatalmon, mint a kisebbségi egypárti kormányok vagy a fölös többségű koalíciók. A legalacsonyabb az élettartama a kisebbségi koalíciós kormányoknak.[44] Ugyanerre a következtetésre jutnak már idézett könyvükben Enyedi Zsolt és Körösényi András is, akik az 1945 és 1998 közötti nyugat-európai kormányok átlagos hivatali idejét vizsgáló empirikus adataikat a Gallagher–Laver–Mair brit szerzőhármastól kölcsönzik. Vagyis az egypárti többségi kormányok a leg-

hosszabb időtartamúak, őket követik az egyszerű többségi koalíciók, majd az egypárti kisebbségi kormányok, a fölös többségű koalíciók és végül a kisebbségi koalíciók. Megemlítendő még az a tapasztalati tény, hogy az ideológiailag heterogénebb koalíciók, a rendszertől szinte függetlenül törékenyebbnek bizonyulnak.[45]

II.2. Módszertani alapvetés

A bevezetőben már említettem, hogy hipotézisemet összehasonlító tartalomelemzéssel szeretném igazolni. A tartalomelemzésben felhasználom azokat az országos szintű párt- és kormánydokumentumokat, amelyek meghatározták az RMDSZ-nek az 1996–2000 és a 2001–2002 közötti időszakokban folytatott politikáját, illetve valamilyen szinten kapcsolatban álltak azzal. Terjedelmi keretek miatt az elemzésem nem terjed ki az alacsonyabb szinteken – regionális, megyei, illetve helyi szinteken – elfogadott dokumentumok elemzésére. Kiindulópontnak az RMDSZ 1995-ös kolozsvári kongresszusán elfogadott pártprogramot tekintem, ugyanis ez volt a kormányba lépést megelőző időszak legutolsó pártprogramja, s az ebben lefektetett elvek alapján készült a Szövetség az 1996-os választásokra, továbbá ezen elvekre alapozva készítette el az 1996-os választási programot. Az 1996–2000 időszakból még a következő dokumentumok tartalomelemzését végzem el: az 1996-os RMDSZ választási program és az 1997-es kongresszuson elfogadott *Kormánykoalíciós cselekvési prioritások* című dokumentum. Ezenkívül megvizsgálom azt is, hogy az 1996–2000 közötti időszak kormányprogramjai – az 1996-os kormányprogram (Victor Ciorbea miniszterelnök kabinetje), az 1998-as kormányprogram (Radu Vasile miniszterelnök kabinetje) és az 1999-es kormányprogram (Mugur Isărescu miniszterelnök kabinetje) – milyen kisebbségvédelmi, illetve kisebbségekkel, elsősorban a romániai magyarsággal kapcsolatos intézkedéseket vagy célkitűzéseket tartalmaznak. Ennek a célja azt kideríteni, hogy az RMDSZ sajátosan romániai magyarságra vonatkozó célkitűzései milyen mértékben kerültek át az egyes kormányprogramokba azáltal, hogy a Szövetség a kormány tagja lett vagy a kormánnyal együttműködési megállapodást írt alá.

Az előző időszakhoz hasonlóan a 2001–2002-es időszak kiindulópontjának az 1999-es csíkszeredai RMDSZ kongresszuson elfogadott pártprogramot tekintem. Ez a program jelentette ugyanis a 2000-es választási program alapját. A 2001–2002-es időszak vizsgálatában az alábbi dokumentumok elemzését végzem még el: a 2000-es RMDSZ választási program, az SZDP által a 2001–2004-es időszakra kidolgozott kormányprogram – a kisebbségekre és a velük kapcsolatos politikákra vonatkozó részek –, az RMDSZ és az SZDP által a 2001. évre kötött együttműködési megállapodás és a 2002. évre kötött együttműködési megállapodás.

II.2.1. A módszer ismertetése

A tartalomelemzést a *Manifesto Research Group* (MRG) által kidolgozott módszer szerint végzem el[46], amelynek az alábbiakban összegzem a lényegét és alkalmazási területeit. Először azt ismertetem, hogy miként történik a programok, illetve a pártok kiválasztása.

A programok kiválasztása: a szerző szerint a tartalomelemzéshez a pártok választási programjai használandók, mégpedig négy okból[47]:

a választási programok a pártok politikai álláspontjainak széles körű összegzését jelentik;

a választási program a pártpolitikák hiteles, kötelező érvényű (*authoritative*) kifejeződése, ugyanis a programokat általában országos kongresszusokon hagyják jóvá;

a választási program a párt egészének álláspontjait tükrözi, nem csupán az egyes pártfrakciók vagy az egyéni párttagok álláspontjait;

a választási programokat minden választás előtt közzéteszik, s így megfigyelhető a pártok politikai álláspontjának az időbeni változása is.

Tehát az elemzéshez azokat a dokumentumokat használjuk, amelyeket a pártok az országgyűlési képviselőválasztások előtt tesznek közzé, és amelyekben a következő törvényhozási ciklusra vonatkozó álláspontjaikat és céljaikat ismertetik.[48]

A pártok kiválasztása: az elemzés a releváns pártokat öleli fel, amelyek képviseltetik magukat a parlamentben. A pártok relevanciáját koalíciós potenciáljuk vagy a zsarolási potenciáljuk határozza meg. A koalíciós potenciált meghatározó tényezők: a párt részvétele – jelen pillanatban vagy korábban – a kormányzásban, avagy a kormányzásban való részvétel lehetősége. Zsarolási potenciálon valamely pártnak az a képessége értendő, hogy befolyásolja a pártok közötti versengés taktikáját, pontosabban centripetálisról centrifugálisra változtatja a versengés irányát, a kormányzásra hajlamos pártok jobbra, balra vagy mindkét irányban tolódását váltva ki.[49] Egy párt relevanciáját ránézésre a legkönnyebben úgy tudjuk megállapítani, hogy megvizsgáljuk: létezése során vett-e részt vagy sem a kormányzásban, volt-e valamely kormány tagja?[50]

Amint említettem, az MRG módszere a tartalomelemzés, amely Berelson szerint: „a kommunikáció »manifeszt tartalmának« (*manifest content*) tárgyilagos (objektív), módszeres (szisztematikus) és mennyiségi (kvantitatív) gyakorlati kutatása."[51]

Ez a sajátos belső, kvantitatív elemzési módszer azt vizsgálja, hogy a pártok milyen eszméket, kérdéseket és politikákat hangoztatnak programjaikban. A kódolás módszerét úgy tervezték meg, hogy az országok nagyszámú csoportja összehasonlítható legyen függetlenül a köztük levő kulturális vagy társadalmi-gazdasági különbségektől. Ennek következtében olyan osztályozási sémát dolgoztak ki, amely állandó, általános kategóriák

által képes átfogni a választási program teljes tartalmát, és lehetőség van a programban kifejezett preferenciák azonosítására is. Mindegyik kategória kapcsolódó témákat foglal magában. A kódolási eljárás egy kvantifikációt és egy osztályozást jelent.[52]

A kódolás lépései: a kódolás első lépése a *kvantifikáció*, a kódolás alapegységeinek a meghatározása. A kódolási alapegység az ún. kvázi-mondat, amelyet egyetlen érv (*argument*) határoz meg. Az érv egyetlen politikai eszmére vagy kérdésre vonatkozik. Egyszerűbb esetekben egy mondat egyetlen érvet tartalmaz, azonban a nyelv komplexitásából fakadóan az összetett mondatok két vagy több érvet is magukban foglalhatnak. Emiatt a hosszú mondatokat kvázi-mondatokra tagoljuk oly módon, hogy egy kvázi-mondat egyetlen politikai eszmét fejezzen ki. Az összetett mondatok a legtöbb esetben könnyen átalakíthatók kvázi-mondatokká, megismételve az igéket és/vagy a főneveket. A legtöbb esetben a kvázi-mondatokat pont választja el egymástól, azonban a hosszú mondatokban más írásjelek – vessző, pontosvessző, kettőspont, kötőjel stb. – is jelezhetik az illető gondolat/érv végét. Vannak olyan összetett mondatok, amelyek látszólag több kvázi-mondatot tartalmaznak, azonban valójában ugyanazt a gondolatot fejezik ki, míg más összetett mondatokban az érvek kombinálva jelentkeznek. Ilyenkor mindenik érv egy külön kvázi-mondat.[53]

A kódolás első lépésében tehát a program szövegének minden mondatát elolvassuk, és azonosítjuk a bennük szereplő érveket, majd kvázi-mondatokká alakítjuk azokat, bejelölve az egyes kvázi-mondatok határát. A program egészét elemezni kell, kivéve a statisztikákat, szavazattáblázatokat és címsorokat, valamint a pártvezér bevezető megjegyzéseit. Végül a kapott elemzési alapegységek száma megegyezik az adott program releváns szövegrészében azonosított kvázi-mondatok számával.[54]

A kódolás második lépése az *osztályozás*. Ahhoz, hogy az egyes programokat összehasonlíthassuk, szabványosításra, tipizálásra van szükség. Az MRG ebben a projektben, számos kísérletezés és vita után kidolgozott egy kódolási rendszert, amelynek keretében bármely választási program mindegyik kvázi-mondata kódolható. A kódolási rendszer (*Standard Coding Frame*) 56 standard kategóriát tartalmaz, s ezeket hét átfogó politikai témakör szerint csoportosítja. (Lásd az I. függeléket.) A nemzetközi csoport kutatói a kódolási kategóriák kidolgozásakor figyelembe vették azt a követelményt, hogy ezek alkalmasak legyenek pártok és országok közötti különbségek, valamint időbeli változások kimutatására.[55] A módszer kidolgozói létrehoztak – az 56 standard kategória kiegészítéseként – még 53 alkategóriát, amelyek az átmeneti demokráciák pártjainak elemzésére alkalmazhatók. (Lásd a II. függeléket.)

A kvázi-mondatok azonosítása után azt kell eldönteni, hogy az egyes mondatok melyik kategóriába vagy alkategóriába sorolhatók. A kódolási

kézikönyv tartalmazza mindegyik kategória meghatározását, ami megkönnyíti a kvázi-mondatok kódolását. Az összehasonlíthatóság érdekében célszerű egységes eljárás alapján a lehető legjobb szabványosítás elérésére törekedni.[56]

A kódolás során felmerülhetnek egyes nehézségek is. A leggyakrabban az alábbi háromba ütközhet a kódoló:

– nincs alkalmazható kategória;
– több mint egy kategória alkalmazható;
– a kijelentés nem világos/egyértelmű.

Ezeknek a nehézségeknek a kezelésére a szerző különböző megoldásokat ajánl. A leggyakrabban jelentkező nehézség az, amikor nincs az illető kvázi-mondatra alkalmazható kategória. Ebben az esetben ezeket a kvázi-mondatokat – miután megfelelőképpen leellenőriztük, hogy egyetlen létező kategóriába sem sorolhatók – kódolhatatlannak tekintjük, és 000-val kódoljuk. Fontos megérteni, hogy ez nem azt jelenti, hogy a 000-val kódolt mondatoknak nincs jelentése, csupán azt, hogy ezek az illető kódolási rendszerbe nem illeszthetők bele, illetve a program szempontjából nem hordoznak tartalmat.[57] Előfordulhat olyan eset is, hogy valamely kvázi-mondat kódolhatatlannak tűnik, azonban valójában két vagy több érv közötti összekötő mondatról van szó. Ebben az esetben ezeket az összekötő mondatokat a szövegkörnyezetnek megfelelően kódoljuk, azaz az őket körülvevő kvázi-mondatoknak megfelelő kategóriába soroljuk.[58]

Léteznek olyan kvázi-mondatok is, amelyek nem illeszthetők a kódolási rendszerben ismertetett kategóriák egyikébe sem, azonban nem kódolhatatlanok, hanem az illető ország vagy párt nézőpontjából lényeges kérdést tartalmaznak. Ezekben az esetekben a kódolási kézikönyv azt javasolja, hogy a kódoló hozzon létre olyan alkategóriákat, amelyekbe az illető kvázi-mondat beilleszthető. Általános szabály, hogy az általunk létrehozott alkategóriák beilleszthetők legyenek az 56 standard kategória valamelyikébe. Az általunk létrehozott alkategóriának adunk egy ideiglenes kódszámot és egy definíciót. A szerző azonban felhívja a figyelmet arra, hogy ne alkossunk alkategóriát minden nem kódolható kvázi-mondatra, ugyanis ezek a kategóriák alkalmazhatók kell, hogy legyenek pártok és országok közötti összehasonlítások esetén is.[59]

A második típusú kódolási nehézség áthidalására – amikor a kvázi-mondat több kategóriába is besorolható – a kézikönyv azt a megoldást ajánlja, hogy a mondatot a szövegkörnyezetnek megfelelően kódoljuk, figyelembe véve a program azon alcímét, amely alatt a kérdéses mondat található. Ezenkívül a szerző felsorol néhány kategóriát, amelyek prioritást élveznek a kódolás során más kategóriákkal szemben.[60]

A kódolási eljárás utolsó lépése az ún. *kódolási ív/kódolási lap* elkészítése. A kódolási ív tartalmazza az ország nevét, a párt nevét, a program

megjelenésének évét, a kódolt kvázi-mondatok számát mindegyik kategória esetében, valamint a programban azonosított kvázi-mondatok összszámát.[61]

II.2.2. A módszer alkalmazása a dolgozat esetében

Az alábbiakban röviden felvázolom, hogy miként használom dolgozatomban a fent ismertetett módszert. Kitérek arra, hogy milyen programokat választottam ki a tartalomelemzésre, illetve, hogy milyen módszertani nehézségekbe ütköztem, és miként hidaltam át azokat.

Mindkét időszak – az 1996–2000, illetve a 2001–2002 közötti – elemzésében kiindulópontnak a választásokat megelőző legutolsó RMDSZ-pártprogramokat tekintem: az 1996-os választások esetében az 1995-ben elfogadott programot, a 2000-es választások esetében az 1999-ben elfogadott programot. Úgy gondolom, hogy ezek a pártprogramok szolgáltak alapul az 1996-os, valamint a 2000-es választási programok megalkotásában. A programok egy következő szintjének tekintem a kormánykoalíciós prioritásokat (1997), illetve az együttműködési megállapodásokat (2001 és 2002), ugyanis ezek azok a dokumentumok, amelyek közvetlenül és konkrétabban fogalmazzák meg azokat a célkitűzéseket, amelyeknek a megvalósítását az RMDSZ az 1996–2000-es, illetve a 2001–2002-es időszakra tervezte. A felsorolt dokumentumokat teljes terjedelmükben elemzem, azzal a céllal, hogy módomban álljon összehasonlítani őket. Ezeken kívül még egy részelemzést is végzek, amely azt hivatott megvizsgálni, hogy a különböző RMDSZ-programokban megfogalmazott célkitűzések és elvek milyen mértékben kerültek át az egyes kormányok programjaiba – a Ciorbea-kormány 1997–2000-es programjába, a Vasile-kormány 1998–2000-es programjába, az Isărescu kormány 2000. évi programjába, valamint a Năstase-kormány 2001–2004-es programjába. A kormányprogramokat nem elemzem teljes terjedelmükben, csupán azokat a fejezeteket, illetve azokat a kijelentéseket kódolom, amelyek a kisebbségekre és a kormány kisebbségekkel kapcsolatos politikájára vonatkoznak, vagy kapcsolatban vannak valamely sajátos kisebbségi követeléssel, célkitűzéssel.

Látható, hogy az általam elemzett programok között nemcsak választási programok találhatók, amint azt a módszer ajánlja, hanem pártprogramok és kormányprogramok is. Mivel az általam végzett összehasonlítás nem terjed ki Románián kívül más országokra, illetve az RMDSZ-en kívül más pártokra, úgy gondolom, nem jelent gondot az, hogy nem egyazon kategóriába tartozó programokat hasonlítok össze. Természetesen létezik egy szemantikai és értelmezési eltérés ezen programok között. A pártprogram „gyengébb", kevésbé kötelező érvényű dokumentum, mint a választási- vagy a kormányprogram, továbbá a kormányprogram, ámbár (legalább) ugyanolyan erejű, mint a választási program, nem azonos „műfajú" az utób-

bival. E különbségeknek azonban az elemzés szempontjából nincs különösebb jelentősége.

Meg kell említenem, hogy a kódolás során – némiképp eltérve az Andrea Volkens által megfogalmazott tanácstól – létrehoztam tizenkét saját alkategóriát. Módszertanilag azért tartottam elfogadhatónak ezt az eljárást, mivel nem célom sem más pártokkal, sem más országokkal történő összehasonlításban alkalmazni ezeket, csupán az RMDSZ-szel kapcsolatos programok sajátosságait szeretném kidomborítani. Az alkategóriák létrehozásában két szempont vezérelt: egyrészt voltak olyan kvázi-mondatok, amelyek nem illeszkedtek a kézikönyv által javasolt 109 kategória és/vagy alkategória egyikébe sem, másrészt számos olyan kvázi-mondat létezett, amely a romániai magyar társadalommal, illetve a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos sajátosságokra vonatkozott. Ezek nagy része ugyan kódolható lett volna valamely létező kategóriában vagy alkategóriában, azonban ez esetben nem lett volna lehetőségem arra, hogy az összehasonlítást a romániai magyarság sajátos helyzetéből fakadó kérdések alapján végezzem el, hiszen ezek a kérdések keveredtek volna a román társadalom egészére vonatkozó kérdésekkel. Mivel a hipotézisem tesztelése végett éppen az előbbi sajátos kérdéseknek az elvek és célkitűzések szintjén történő át-, illetve újrafogalmazását kell vizsgálnom és elemeznem, mindenképpen szükséges volt, hogy ezeket elkülönítsem az egész román társadalomra vonatkozó általános kérdésektől. Ennek érdekében hoztam létre a tizenkét alkategóriát. (Lásd a III. függeléket.) A tizenkét alkategória közül kettő – a *turizmus* és az *egészségügy* – nem a romániai magyarsággal kapcsolatos kérdéseket ölel fel. Azonban az RMDSZ kormányzati szereplésének értékelésekor – figyelembe véve, hogy az RMDSZ birtokolta mind a turisztikai, mind az egészségügyi tárcát – megkönnyíti az elemzést, hogyha kiemelten jelentkeznek ezek a kérdések.

III. Az RMDSZ 1996–2000 között: kormánykoalíciós szereplés

III.1. A kormánykoalíciós részvétel: előzmények, választások, a koalícióba való belépés körülményei

III.1.1. Az 1996-os helyhatósági választások

A fordulatot jelentő 1996-os őszi parlamenti választásokig sor került egy jelentős eseményre a román politikai életben: 1996. június 2-án helyhatósági választásokat tartottak. Ez alkalommal az RMDSZ az alábbi eredményeket érte el: megyei szinten a képviselői helyek 7,24%-át szerezte meg (133 mandátum), a helyi önkormányzatokban a mandátumok 6,13%-át (2445 mandátum), illetve a polgármesteri mandátumok 5,06%-át (139 mandátum).[62] Az 1996. évi helyi választások két dolgot tettek nyilván-

valóvá: egyrészt a székelyföldi városokban a helyi elitcsoportok harcot vívtak az RMDSZ mint helyi politikai intézmény birtoklásáért, azonban a „megszerzett" RMDSZ nem legitimálta e helyi érdekcsoportokat; másrészt szórványvidéken az RMDSZ képviselői nem voltak képesek megszólítani a helyi magyarságot, így elveszett a magyar szavazatok jelentős hányada.[63]

A helyhatósági választások eredményei – főként a megyei tanácsokba megválasztott képviselők listájára leadott szavazatok – előre jelezték azt, hogy az országos választásokon változások történhetnek, hiszen az akkori demokratikus ellenzék pártjai jól szerepeltek a TDRP-vel szembeni megmérettetéseken. A megyei képviselői mandátumok megszerzésében a Demokratikus Konvenció az általa elért 17,84%-kal megelőzte az akkor kormányon levő Társadalmi Demokrácia Romániai Pártját (16,93%). A másik pártszövetség – amely később a koalíció tagja lett –, a Szociáldemokrata Unió a mandátumok több mint 11%-át szerezte meg. Ha az 1992–1996 közötti időszak politikai erőviszonyai szerint csoportosítanánk az 1996-os helyhatósági választások eredményeit, a megyei tanácsokban az akkor kormányon levő vagy a kormányt támogató pártok (TDRP, RNEP, NRP, RMP) a mandátumok közel 32%-át, az akkori ellenzék – a későbbi ún. demokratikus kormány – tagjai (RDK, SZDU, RMDSZ) pedig a mandátumok több, mint 36%-át szerezték meg.[64] Észrevehető tehát egy enyhe elbillenés az ún. demokratikus pártok javára, ami előrevetíti az őszi választásokon bekövetkezett hatalomváltást. Az önkormányzati képviselői, illetve a polgármesteri mandátumok esetében az arány az akkor kormányzó pártok javára billent a demokratikus ellenzék pártjaival szemben (39% szemben a 38%-kal, illetve 42% szemben a 33%-kal), illetve jelentős TDRP előnyt mutatott. Mindezek ellenére az eredményekből látható, hogy a későbbi koalíció pártjai felzárkóztak a TDRP és az őt támogató pártok mögé.

III.1.2. Előkészületek a parlamenti és elnökválasztásokra, Frunda György jelölése

A Szövetségi Képviselők Tanácsa 1996. július 12–13-i ülésen többségi szavazattal elhatározta, hogy az őszi elnökválasztásokon az RMDSZ saját államelnök-jelöltet indít Frunda György személyében. Ez egy precedensértékű döntés volt a magyar kisebbség részéről, hiszen a román politikában elsőként fordult elő, hogy valamely nemzeti kisebbséghez tartozó párt saját jelöltet állítson az elnökválasztásokon. Frunda György a választások előkészületeiben, illetve a kampány során olyan európai értékeket hordozó politikusként jelent meg, akiről a román sajtó is számos esetben elismerően nyilatkozott, és akivel szemben a leggyakrabban elhangzott kifogás az volt, hogy magyar nemzetiségű, azért nem lehet államelnök.

Frunda György jelölése jelentős szerepet játszott az RMDSZ kormányba lépésében. Ahhoz, hogy a választási kampányban háttérbe szorult a

nacionalista retorika, nagymértékben hozzájárult egyrészt Frunda jelölése, másrészt pedig a – kevéssel a kampány előtt aláírt – román–magyar alapszerződés. A szerződés aláírása után közvetlenül, illetve nem sokkal a madridi NATO-csúcs előtt Románia nem engedhetett meg magának egy nacionalista hangvételű kampányt. Ezek együttesen megkönnyítették az RMDSZ feladatát az esetleges kormánykoalíciós szerepvállalást illetően.[65] Balázs Sándor egy tanulmányában kijelentette: „merem állítani, hogy az RMDSZ akkor döntött egy kormánykoalícióban való esetleges részvételről, amikor elhatározta a saját államfőjelölt állítását"[66]. Függetlenül attól, hogy teljes mértékben egyetértenék vagy szembeszállnék Balázs Sándor kijelentésével, úgy gondolom, hogy Frunda György mind programjával, mind a kampány során tanúsított engedékenyebb hangvételű, és nem kizárólag a romániai magyar kisebbség követeléseit megjelenítő fellépésével azt a benyomást keltette, hogy az RMDSZ komoly, koalícióképes, szélsőséges megnyilvánulásoktól mentes párt a román politikában.

Bárdi Nándor és Kántor Zoltán idézett tanulmányukban azt írják, hogy mindezek ellenére mégsem állítható az, hogy az RMDSZ kormányzati szerepvállalásra készült volna a választási kampány során.[67] Erre azonban némiképp rácáfol az a tény, hogy az RMDSZ választási programjában az Alapelvek című fejezet harmadik pontjában megfogalmazták: „Az RMDSZ célja egy demokrata, európai elnök megválasztása, a román demokratikus pártok győzelmének elősegítése, a szövetségünk részvétele az újonnan alakuló parlamenti többségben és a kormánykoalícióban"[68]. Továbbá, a kampány során Frunda György egyik nyilatkozatában utalt egy esetleges kormányzati szerepvállalásra, céljai között azt határozta meg: elő szeretné segíteni, hogy a választók, ha nem is az RMDSZ-re, de olyan demokratikus román pártokra szavazzanak, amelyekkel később kormánykoalícióra tud lépni a Szövetség, ugyanakkor „rá kell ébreszteni a román pártokat, hogy vállalni kell a velünk való párbeszédet, hogy nemcsak számunkra, hanem számukra is fontos, hogy a magyar problémát megoldják, s hogy ők maguk kérjék, hogy belépjünk egy koalícióba"[69]. Egy október 31-i sajtóértekezleten, egy nappal a kampányzárás előtt, televíziós riporterek kérdésére kijelentette, hogy „szövetségi szinten még nincs döntés a választások utáni lehetséges koalíciókról, egyezségekről, a kormányban való részvételről, erről az SZKT hivatott dönteni a választások eredményének függvényében, de azt már előre lehet bocsátani, hogy az RMDSZ csak azokkal a politikai pártokkal és erőkkel lép koalícióra, amelyek valóban törekszenek a gazdasági reformra, a demokratikus jogállam megteremtésére és az ország európai integrációjára, és amelyek programja a kisebbségi kérdés rendezésére vonatkozóan az RMDSZ-hez hasonló vagy ahhoz közel álló megoldásokat tartalmaz"[70].

III.1.3. A parlamenti és elnökválasztások eredményei

Az 1996. november 3-án tartott parlamenti választásokon bekövetkezett a júniusi helyhatósági választások eredményei alapján már előre látható fordulat: az addig kormányon levő TDRP és az őt támogató pártok ellenzékbe kerültek, a választásokat pedig a Demokrata Konvenció nyerte. George Voicu szerint azáltal, hogy a választásokat nem a választásokat szervező párt nyerte, Románia bebizonyította, hogy képes szabad és korrekt választásokat tartani, formálisan tehát a román demokrácia egy új szakaszba lépett.[71]

A parlamentbe hat párt, illetve pártszövetség jutott be: a Román Demokrata Konvenció (RDK), a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja (TDRP), a Szociáldemokrata Unió (SZDU), a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ), a Nagy-Románia Párt (NRP), a Román Nemzeti Egységpárt (RNEP); ezeken kívül hivatalból képviselőházi mandátumot szerzett 15 nemzeti kisebbség politikai képviselete. Az alábbi táblázatban összefoglalom a parlamentbe jutott pártok választási eredményeit:

1. táblázat

Az 1996-os parlamenti választások eredményei

Párt neve	Képviselőház				Szenátus			
	Szavazatok		Mandátumok		Szavazatok		Mandátumok	
	Szám	Arány	Szám	Arány	Szám	Arány	Szám	Arány
RDK	3 692 321	30,17%	122	35,57%	3 722 084	30,70%	53	37,06%
TDRP	2 633 866	21,52%	91	26,53%	2 836 011	23,08%	41	28,67%
SZDU	1 582 231	12,93%	53	15,45%	1 617 384	13,16%	23	16,08%
RMDSZ	812 628	6,64%	25	7,29%	837 760	6,82%	11	7,69%
NRP	546 430	4,46%	19	5,54%	558 026	4,54%	8	5,89%
RNEP	533 348	4,36%	18	5,25%	518 962	4,22%	7	4,90%
Nemzeti kisebbségek	–	–	15	4,37%	–	–	–	–

Forrás: România – Biroul Electoral Central. Alegerea Camerei Deputaţilor [www.kappa.ro/guv/bec/r-dep.html]; România – Biroul Electoral Central. Alegerea Senatului [www.kappa.ro/guv/bec/r-sen.html].

Az RMDSZ a megszerzett mandátumok tekintetében gyengébben szerepelt a választásokon, mint 1992-ben: a képviselőházban kettővel, a szenátusban eggyel kevesebb mandátumot szerzett, mint négy évvel korábban. Ennek ellenére a Szövetség Operatív Tanácsa közleményében annak kiemelésére fordított hangsúlyt, hogy az RMDSZ több szavazatot szerzett, mint a szintén sikeres 1992-es választásokon. Ugyanakkor arra hívta fel a romániai magyar szavazópolgárok figyelmét, hogy az elnökválasztások második fordulójában a demokratikus ellenzék jelöltjét támogassák. Kijelen-

tették, hogy „a demokratikus ellenzék győzelmével lehetségessé vált a tényleges gazdasági–társadalmi–politikai átalakulás megvalósítása”[72].

Az elnökválasztások első fordulójában a legtöbb szavazatot Ion Iliescu (TDRP) szerezte, jelesül a szavazatok 32,25%-át, a második helyezett Emil Constantinescu volt (RDK) 28,21%-kal. Kettejüket követték Petre Roman (SZDU) 20,54%-kal, Frunda György (RMDSZ) 6,02%-kal, Corneliu Vadim Tudor (NRP) 4,72%-kal, illetve Gheorghe Funar (RNEP) 3,22%-kal. Az elnök kiléte tehát csupán a második fordulóban dőlt el a két első helyezett, Ion Iliescu és Emil Constantinescu között. A november 17-i második fordulóban a Demokrata Konvenció jelöltje, Emil Constantinescu lett a győztes, megszerezve a szavazatok 54,41%-át, szemben a Ion Iliescu által megszerzett 45,59%-kal.[73] Constantinescu győzelméhez nagymértékben hozzájárultak a romániai magyar választópolgárok szavazatai, amit néhány erdélyi megye választási eredményei is tükröznek: a második fordulóban Constantinescu Hargita megyében a szavazatok 91,59%-át szerezte meg, Kovászna megyében a 86,81%-át, Szatmár megyében a 77,70%-át, Maros megyében 68,82%-át, Bihar megyében 65,42%-át, Szilágy megyében pedig 64,87%-át.[74]

III.1.4. Kormányalakítás, koalíciós tárgyalások, az RMDSZ belépése a kormánykoalícióba

Az RMDSZ kormányba lépésével kapcsolatban két dolgot tartok figyelemre méltónak. Az egyik annak eldöntése, hogy mi lehetett a választásokon győztes pártok indoka, hogy bevonják az RMDSZ-t is a kormányalakításba, a másik pedig a kormánybalépés elfogadtatása, illetve elfogadása körüli nézetkülönbségek a Szövetségen belül.

Az első kérdés azért is érdekes, hiszen a koalíciós tárgyalásokat folytató Demokrata Konvenciónak és Szociáldemokrata Uniónak együttesen megvolt a parlamenti többsége: a Képviselőházban a mandátumok 51%-ával, a Szenátusban pedig 53%-ával rendelkeztek.[75] Így valójában nem volt szükség az RMDSZ részvételére. Van néhány magyarázat annak megválaszolására, hogy a minimális többségi koalíció helyett miért döntöttek egy fölös többségű koalíció alakítása mellett: egyrészt Romániában a 3%-os többség igen törékeny előnynek bizonyulhat, másrészt a közelgő NATO-csúcs alkalmából jó színben tüntette volna fel Romániát, hogyha egy kisebbségi párt is részt vesz a kormányzásban, harmadrészt pedig az RMDSZ „olcsó” partnernek tűnt, aki nem követel túl sokat, és a politikai polarizációt illetően is a legközelebb állt a kormányt alakító pártokhoz.[76] Ez utóbbi érvre utal Gordon Smith is: szerinte a pártverseny főtengelyéről leváltak pártok, vagyis azok, amelyeknek programja nem a pártrendszert polarizáló fő téma(k)ra összpontosít – ebbe a kategóriába sorolható az RMDSZ is –, ritkább koalíciós partnerek, azonban tény, hogy a nagy pártok könnyen meg tudnak

egyezni velük, és amennyiben nem lépnek fel radikális követelésekkel, vonzó koalíciós partnerek lehetnek. Annak megválaszolása, hogy a fenti érvek közül melyik nyomott többet a latban, elég nehéz, de mindenképpen figyelemreméltó, hogy a madridi NATO csúcs után – amikor eldőlt, hogy Romániát nem hívták meg a NATO-ba – jelentős mértékben visszaesett az RMDSZ követeléseivel szembeni érzékenység a többi kormánypárt részéről, ugyanakkor a hatvan százalékos parlamenti többség sem volt elég arra, hogy a koalíció oly módon működjék, ahogy azt az ország helyzete és a végrehajtásra váró reform megkövetelték volna. Azon túl, hogy ezek a kérdések megválaszolatlanok maradtak, Ion Diaconescu, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt elnöke és Victor Ciorbea miniszterelnökjelölt 1996. november 20-án megbeszélést folytatott Markó Bélával és Takács Csabával, amelyen egyetértettek abban, hogy indokolt az RMDSZ kormányban való részvétele, illetve, hogy ennek megfelelően az RMDSZ részt vesz a koalíciós tárgyalásokon, és szakértőit bevonják a programkérdésekkel kapcsolatos munkába.

Így az RMDSZ vezetése a választások második fordulója után koalíciós tárgyalásokat folytatott az RDK-val és az SZDU-val. 1996. november 28-án egy ötórás SZKT-ülésen vitát folytattak az RMDSZ kormányba lépéséről, a kormányzati szerepvállalás feltételeiről és követelményeiről a romániai magyarság elvárásainak tükrében. Egyetértettek abban, hogy az adódó esélyt nem szabad elszalasztani, a lehetőséggel élni kell, ugyanakkor hangsúlyozták, hogy a kormányzati szerep- és felelősségvállalással az RMDSZ-nek érvényesítenie kell a „programjában megfogalmazott célkitűzéseket mind a román társadalom általános demokratizálására, mind pedig a kisebbségi kérdés, hangsúlyosan a magyar nemzeti közösség sajátos problémáinak megoldására vonatkozóan".

A kormánykoalíciós tárgyalásokkal kapcsolatban mindmáig az egyik legvitatottabb momentum az, hogy az RMDSZ legfelsőbb vezetése úgy kezdte meg az egyezkedést a koalíciós partnerekkel, hogy előtte nem kérte ki az SZKT véleményét. Tulajdonképpen kész tények elé állította az SZKT-t, és egy olyan pillanatban kérte fel a döntéshozatalra a kormánykoalícióban való részvétel elfogadását vagy elutasítását illetően, amikor a koalíciós tárgyalások már előrehaladott szakaszban voltak. Később ezzel kapcsolatban számos bírálat hangzott el az RMDSZ belső ellenzékének politikusai, illetve politikai elemzők részéről, akik úgy értékelték, hogy ezáltal sérült a Szövetség belső demokráciája, a vezetőség puccsszerűen hajtotta végre a kormányba lépést.[77] Mindezek ellenére az SZKT 3 ellenszavazattal és 2 tartózkodással a kormányzásban való részvétel mellett döntött.[78]

Az új kormánykoalíciót alkotó pártok 1996. december 6-án Emil Constantinescu elnök jelenlétében aláírták a kormányzati és parlamenti megállapodást. Ez a szolidaritási egyezmény megfogalmazta az elkövet-

kező időszak törvényhozási programját és menetrendjét, a koalíciós kormányzat rövid és hosszú távú programjának alapvető célkitűzéseit hangsúlyozva, hogy „mind az új kormányzat politikai támogatása, mind az etnikumok közötti együttélés új modelljének kifejlesztése végett kívánatos az RMDSZ részvétele a kormányzásban és képviselőinek bekapcsolódása a Románia előtt tornyosuló általános kérdések megoldásába”[79].

A következő napokban megtörtént az új kormány eskütétele és parlament általi beiktatása, illetve tovább folytatódtak a koalíciós tárgyalások a pozícióelosztások körül: az RMDSZ végül két miniszteri – Turisztikai Minisztérium és Kisebbségvédelmi Hivatal –, hét államtitkári – Oktatásügyi Minisztérium; Művelődésügyi Minisztérium; Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium; Munkaügyi és Népjóléti Minisztérium; Területrendezési Minisztérium; Egészségügyi Minisztérium; Erdőgazdálkodási, Vízügyi és Környezetvédelmi Minisztérium –, két prefektusi – Hargita és Szatmár megye –, nyolc alprefektusi – Kovászna, Maros, Kolozs, Szilágy, Bihar, Arad, Hunyad megyék és Bukarest megyei jogú város –, illetve hat prefektúrai vezérigazgatói – Kovászna, Hargita, Arad, Máramaros, Fehér és Bákó megyék – tisztséget kapott.[80]

A kormánykoalíciós tárgyalásokat kiértékelő sajtótájékoztatóján Markó Béla felhívta a figyelmet arra, hogy a pozíciók elosztása körül a sajtó és egyes helyi elitek részéről nagy az ellenkezés az RMDSZ részvételét illetően, és kijelentette, hogy az RMDSZ akár öt prefektusi tisztség betöltésére is jogosult lenne, hiszen több megyében is megnyerték a választásokat. „Mindezek ellenére az RMDSZ bölcs mértékletességről tett tanúbizonyságot, és nem tehet mást, mint a kitartani elhatározása mellett, és az ország gazdasági talpra állításán munkálkodni.”[81]

Látható tehát, hogy az RMDSZ kezdettől fogva egy visszafogottabb politikát folytatott, és nem használta ki kellőképpen a kormánykoalíciós partner szerepéből adódó helyzetét. Ennek egy elég érthetetlen és máig sem tisztázott momentuma is volt, ami jelentős mértékben hozzájárult az RMDSZ marginális szerepéhez a kormánykoalíción belül: politikai szempontból számomra megmagyarázhatatlan az a tény, hogy az RMDSZ és kormánykoalíciós partnerei között nem született írásbeli megállapodás, amelyben a Szövetség leszögezte volna saját követeléseit, illetve a kormányzásban való részvételének feltételeit. A koalíciós politikának nem feltétlenül része írásbeli koalíciós megállapodás megkötése, azonban az RMDSZ esete egy különleges helyzetnek számít. Ha figyelembe vesszük a román politikai pártok addigi magatartását az RMDSZ-szel és általában a romániai magyarsággal szemben, akkor mindenképpen indokolt lett volna. Ez ugyanis biztosítékot jelenthetett volna – csak feltételes módban, mert nem biztos, hogy jelentett volna – egyes, a román pártok érzékenységét sértő követelések teljesítésére. Ennek elmulasztását az RMDSZ belső ellenzékének képviselői, illetve szá-

mos hazai politikai elemző is nagy hibának tartják, amivel tulajdonképpen az RMDSZ azt a képet alkotta magáról koalíciós partnerei előtt, hogy olyan partner akar lenni, akinek nincsenek különösebb követelései.

III.2. Az 1996–2000-es időszakban az RMDSZ szempontjából meghatározó programok tartalomelemzése

III.2.1. Előzetes kérdések

A korábbi alfejezetben azt igyekeztem bemutatni, hogy milyen körülmények játszottak szerepet az RMDSZ kormányra kerülésében. Ebben az alfejezetben az RMDSZ politikájának – pontosabban politikai célkitűzéseinek – a vizsgálatára vállalkozom, ugyanis ez(ek) határozta(ák) meg a kormányban kifejtett tevékenységét és a romániai magyarság érdekeinek érvényesítésében betöltött szerepét. Tehát ismertetem az 1996–2000-es időszakban meghatározó szerepet betöltő programok kódolásának eredményeit, egyúttal össze is hasonlítva a különböző dokumentumokat. A kódolást az előző fejezetben már bemutatott módszer szerint végeztem. Az összehasonlítás révén ki szerettem volna deríteni: milyen változások érhetők tetten az általam vizsgált RMDSZ-programokban a romániai magyarság sajátos igényeit megjelenítő elvek szintjén. Ezt az egyes politikai kérdések relatív gyakoriságának vizsgálatával, illetve egyes tartalmi kérdések összehasonlításával fogom megtenni.

Mielőtt ismertetném az egyes programok kódolásának eredményét, fontosnak tartom meghatározni azokat a politikai kérdéseket és elveket, amelyek véleményem szerint a romániai magyarság sajátos igényeire vonatkoznak, s amelyeknek tulajdonképpen az összehasonlításban a fő figyelmet szentelem, továbbá azokat a területeket, amelyeken ezek a kérdések megjelennek. Úgy gondolom, hogy az elemzés során alkalmazott módszernek megfelelően a legcélszerűbb azokat a kategóriákat összehasonlítani, amelyekbe a hangsúlyosnak ítélt elveket soroltam. Az általam a romániai magyarság szempontjából legfontosabbnak tartott kérdések, amelyek az egyes RMDSZ programokban megjelennek, a következők:

– az önrendelkezés és önszerveződés elve;

– a különböző autonómiaformák megjelenése;

– a magyar nyelvű oktatás kérdése (idetartozik az önálló magyar oktatási hálózat az óvodától az önálló magyar egyetemig, a magyar nyelv használata az oktatásban);

– a magyar nyelvű kultúra és művelődés kérdése (magyar nyelvű kulturális intézmények létrehozása, támogatása, magyar nyelvű tömegtájékoztatás), illetve a kulturális autonómia igénye;

– közösségi és egyéni kisebbségi jogok (a kisebbségek nyelvének használata a társadalmi élet különböző területein – közigazgatás,

igazságszolgáltatás –, a kisebbségek identitásának védelme, különböző kisebbségvédelmi intézkedések);

– a történelmi magyar egyházakkal kapcsolatos kérdések;

– a szórvánnyal kapcsolatos kérdések (elsősorban a moldvai csángó-magyarokkal kapcsolatosak);

– Magyarországgal és az összmagyarsággal fenntartott pozitív kapcsolatok.

Ezeket a kérdéseket az alábbi nyolc kategóriába kódoltam:

– *Autonómiaformák* (6077-es alkategória);

– *Magyar nyelvű oktatás* (6074-es alkategória);

– *Magyar nyelvű kultúra és művelődés* (6073-as alkategória);

– *Kulturális autonómia* (6071-es alkategória);

– *Kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás* (6075-ös alkategória);

– *Kisebbségi egyházak és vallásfelekezetek* (6076-os alkategória);

– *Szórvány* (6078-as alkategória);

– *Magyarország(gal való kapcsolatok) kedvező említése* (1013a alkategória).

Ezeket az alkategóriákat a továbbiakban a fogalmi egyszerűsítés érdekében magyarság-orientált kategóriáknak nevezem. E nyolc alkategórián kívül – amelyekbe elsősorban a romániai magyar kisebbséggel kapcsolatos sajátos elveket soroltam – van még néhány kategória, amelyek valamilyen szinten túllépnek az ún. magyarság-orientált kérdéseken, azonban az RMDSZ-programok esetében a tárgykörükbe tartozó kijelentéseknek tartalmi szempontból ilyen jellegük (is) van. Ezek a kategóriák: *a Tulajdonvisszaszolgáltatáshoz való pozitív viszonyulás* (4013-as alkategória); *Rehabilitáció és kárpótlás* (3054-es alkategória). Van még néhány kategória, amelyek az egész román társadalomra vonatkoznak, azonban a tárgykörükbe tartozó kérdések megvalósulása nagyobb mértékben érinti a romániai magyarságot: *Decentralizáció* (301-es kategória); *Regionalizmus és regionális politika* (3012-es alkategória); *Multikulturalizmus* (607-es kategória); *Külső kisebbségek* (7052-es alkategória); *Nemzetközi dokumentumok, szerződések és jogszabályok* (1081-es alkategória); *Civil társadalom* (6079-es alkategória). Ezek közül csak az 1081-es alkategória jelent egyfajta kivételt, ugyanis e kód alá olyan kijelentések is tartoznak, amelyek nemzetközi jogszabályokhoz való alkalmazkodás szükségességét fogalmazzák meg, azonban nincsen kisebbségvédelmi vonatkozásuk. Ezek száma csekély azokhoz a kijelentésekhez képest, amelyek a kisebbségeket közvetlenül vagy közvetetten érintő nemzetközi jogszabályok elfogadásának szükségességére vonatkoznak. [Ilyen dokumentumok: A Helyi Önkormányzatok Európai Chartája; az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201/1993 sz. ajánlása és 508. számú Határozata; a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája; az EBEÉ Helsinki Záróokmánya

(1975.08.01); az EBEÉ emberi dimenzióval foglalkozó Koppenhágai Találkozójának (1990.06.29.) záródokumentuma; az EBEÉ Helsinki Konferenciájának (1992.07.9–11.) záródokumentuma; az ENSZ Közgyűlésének A nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló 1992. december 18-án kelt Nyilatkozata; az Európa Tanácsnak A nemzeti kisebbségek védelméről szóló Keretegyezménye (1995). Mivel a dokumentumoknak olyan kisebbségvédelmi vonatkozásaik is vannak, amelyek érintik a romániai magyarságot, úgy gondolom: célszerű azt a kategóriát is az elemzés tárgyává tenni, amelybe a dokumentumokkal kapcsolatos kvázi-mondatokat soroltam.][82]

Összegzésül: az elemzés és az összehasonlítás homlokterébe a felsorolt tizenhat (al)kategória kerül, hiszen ezek azok a kategóriák, amelyekbe olyan kérdéseket és kijelentéseket soroltam, amelyek közvetlenül vagy közvetetten érintik a romániai magyar társadalmat, befolyásolják annak működését, és megfogalmazzák sajátos igényeit.

III.2.2. A programok szerkezete és a kódolás eredményei

Amint azt már korábban is említettem, az 1996–2000 közötti időszak elemzésére a következő programokat használom: az 1995-ös RMDSZ pártprogram, az 1996-os RMDSZ választási program, valamint az 1997-es RMDSZ kormánykoalíciós cselekvési prioritások. Ezeken kívül megvizsgálom a szóban forgó időszak egymást követő három kormányprogramban megjelenő, a kisebbségekkel (ezen belül elsősorban a romániai magyar kisebbséggel) kapcsolatos kijelentéseket.

a. *Az 1995-ös RMDSZ pártprogram,* jóllehet nem az általam vizsgált időszakban került elfogadásra – az 1995. május 26–28. között Kolozsváron tartott negyedik RMDSZ kongresszuson fogadták el –, mégis kiindulópontként szolgál az RMDSZ 1996-os választási programjának és a kormányban képviselt elveinek a megfogalmazásában. A program több mint öt év politikai tapasztalatait felhasználva, és egy esetleges kormányzati részvétel lehetőségét is előrevetítve fogalmazza meg azokat az elveket, amelyeket az RMDSZ az elkövetkező időszakban képviselni szeretne.

Röviden ismertetem a program szerkezetét, felsorolva a benne található fejezetek címét. Ezek: *Alapelvek; Gazdaság; Oktatás–tudomány; Művelődés; Egyházak; Ifjúság; A települési önkormányzatok; Szociálpolitika és egészségügy; Környezetvédelem,* valamint *Intézményes kapcsolatok*.

A kódolás során a programot 509 kvázi-mondatra tagoltam. A kvázi-mondatok 1,76%-a az ún. semleges kijelentések – 000-val számozott – kategóriába került, ezek tartalmilag egyetlen más kategóriába sem voltak besorolhatók, általános, bevezető, illetve összekötő kijelentéseket fogalmaznak meg, amelyek a program szempontjából semlegesnek tekinthetők.

Az alábbi táblázatban ismertetem a fentebb már felsorolt – a romániai magyarságot közvetlenül vagy közvetetten érintő kérdések, illetve az azokat tartalmazó 16 kategória relatív gyakoriságát, továbbá összehasonlításképpen más – a programban nagyobb hangsúllyal jelentkező – kérdések előfordulását is:[83]

2. táblázat

Az 1995-ös pártprogram kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	**Kvázi-mondatok száma**	**Relatív gyakoriság (%)**	**Kategória**	**Kvázi-mondatok száma**	**Relatív gyakoriság (%)**	**Kategória**	**Kvázi-mondatok száma**	**Relatív gyakoriság (%)**
1013a	10	1,96	301	27	5,30	000	9	1,76
6071	5	0,98	607	28	5,50	107	20	3,92
6073	27	5,30	1081	13	2,55	201	33	6,48
6074	24	4,71	3012	2	0,39	501	35	6,87
6075	27	5,30	3054	6	1,17	504	36	7,07
6076	12	2,35	4013	4	0,78	706	26	5,10
6077	15	2,94	6079	11	2,16			
6078	5	0,98	7052	5	0,98			
Összesen	**125**	**24,55**	**Összesen**	**96**	**18,86**			
A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 509								

Megvizsgálva a táblázatban szereplő adatokat, látható, hogy a programban kódolt kvázi-mondatok 24,55%-a a romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdésre vonatkozik, vagyis a táblázat első felében felsorolt nyolc kategória valamelyikébe kódoltam őket. A táblázat második részében szereplő nyolc kategóriába, amelyek közvetlenül vonatkoznak a romániai magyarságra, a kijelentések 18,86%-a került. Elmondható tehát, hogy a romániai magyarságot a maga sajátosságában érintő kérdésekre vonatkozó kijelentések a program 43,41%-át teszik ki. Ugyanakkor azt is észre kell venni, hogy a programban leggyakrabban előforduló kérdések nem magyarság-orientáltak, hanem a román társadalom egészére vonatkoznak: *a jóléti állam kiterjesztése* (7,07%), *a környezetvédelem* (6,87%), illetve *a szabadság és emberi jogok* (6,48%).

Megtalálhatók a programban az RMDSZ autonómiával kapcsolatos elképzelései is; az *Alapelvek* című fejezet ismerteti a Szövetség által a romániai magyarság számára megfelelőnek tartott autonómiaformákat.

Mindazonáltal, hogy megjelenik benne, az autonómia kérdése – az *Autonómiaformák és a Kulturális autonómia* kategóriákba sorolt mondatok – a program jelentéktelen részét, 3,92%-át képezi, ami arra enged következtetni, hogy a program megalkotásakor az RMDSZ-nek nem volt kidolgozott, egységes és koherens autonómia-programja, illetve következetes autonómia-politikája sem. Vagyis az autonómia nem szerepelt a Szövetség központi célkitűzései között.

b. *Az 1996-os RMDSZ választási programot* 1996. szeptember 26-án, Marosvásárhelyen fogadták el az RMDSZ Országos Kampányelnökségének ülésén. Már első olvasásra feltűnik, hogy szövege nagymértékben az 1995-ös pártprogram szövegére épül, néhol teljes bekezdéseket kölcsönöz abból szó szerint vagy kisebb, de nem lényeges módosításokat eszközölve. Néhány fontosabb strukturális változás tapasztalható az egyes fejezeteket illetően: a korábbi tíz fejezettel szemben az 1996-os választási program tizenegy fejezetet tartalmaz. Módosulást jelent három új fejezet beiktatása: *Külpolitika; Szabadság és jog; Emberi jogok*. Valójában csak a *Külpolitika* című fejezet igazán új, ugyanis a másik két fejezet a korábbi program *Alapelvek* című fejezetében megfogalmazott elvek jelentős részét tartalmazza, köztük az RMDSZ autonómia-programjára vonatkozó kijelentések zömét. A korábbi *Oktatás–tudomány* című fejezet a *Művelődés* című fejezet egyik alfejezete lett *Reformmal az oktatásért c*ímmel. Jelentős módosuláson ment át a *Gazdaság* című fejezet, amely ebben a programban a *Gazdaságpolitika* címet viseli, és két nagyobb alfejezet alkotja: A. *Alapelvek és célok;* B. *Gazdaságpolitikai eszközök*. Szemben az 1995-ös pártprogrammal, amelyben a *Gazdaság* a legrövidebb fejezet volt, az 1996-os választási programban az RMDSZ átfogó gazdaságpolitikát fogalmazott meg, így lett a gazdaságra vonatkozó fejezet a program legterjedelmesebb része.

Az 1996-os választási program tehát az alábbi fejezeteket tartalmazza: *Alapelvek; Külpolitika; Gazdaságpolitika; Települési önkormányzatok; Szociálpolitika; Szabadság és jog; Emberi jogok; Egyházak; Művelődés; Ifjúság; Környezetvédelem.*

A programban 925 kvázi-mondatot azonosítottam és kódoltam. Az 1995-ös pártprogramhoz képest az 1996-os választási program meglepően sok semleges kijelentést tartalmaz, amelyeket a 000 kategóriába soroltam. A kódolt mondatok 13,72 %-a egyetlen kategóriába sem volt sorolható. Ezek a program szempontjából semlegesek vagy nem értelmezhetők, jelentős részük az addigi politikai helyzet tényszerű bemutatásával foglalkozik, vagy olyan állítást fogalmaz meg, amely nem értelmezhető politikai célként.

A korábbi programhoz hasonlóan az alábbi táblázatban ismertetem a fontosabb kategóriákat és az azokba kódolt kijelentések előfordulásának arányát:

3. táblázat

Az 1996-os választási program kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	5	0,54	301	40	4,32	000	127	13,72
6071	3	0,32	607	33	3,56	201	45	4,86
6073	15	1,62	1081	25	2,70	202	49	5,29
6074	8	0,86	3012	6	0,64	408	51	5,51
6075	28	3,02	3054	3	0,32	501	48	5,18
6076	11	1,18	4013	9	0,97	504	76	8,21
6077	17	1,83	6079	7	0,75			
6078	1	0,10	7052	8	0,86			
Összesen	**88**	**9,51**	**Összesen**	**131**	**14,10**			
A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 925								

Az 1996-os választási programban a kijelentéseknek már csak a 9,51%-a vonatkozik a romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdésekre (az első nyolc kategória a táblázatban), és az azt közvetetten érintő kérdések aránya is csak 14,10% (a táblázatban a második nyolc kategória). Ez összesen 23,61%.

A leggyakrabban előforduló kategóriák között ebben a programban sem találunk a fenti tizenhat kategória közül egyet sem. A leggyakrabban jelentkező kérdéskör a *jóléti állam kiterjesztésé*re vonatkozik (8,21%), majd következik néhány kategória, amelyek külön-külön a program közel vagy alig több mint 5%-át teszik ki: általános *gazdasági célok* (5,51%), *demokrácia* (5,29%), *környezetvédelem* (5,18%), *szabadság és emberi jo*gok (4,86%). Az egyetlen kategória a táblázatban szereplő első tizenhat kategóriából, amelynek a relatív gyakorisága meghaladja a 4%-ot a *decentralizáció*, ebbe a kvázi-mondatok 4,32%-a került besorolásra.

Az autonómiával kapcsolatos kijelentések gyakorisága – amelyeket az *Autonómiaformák*, illetve a *Kulturális autonómia* kategóriákba kódolt kvázi-mondatok előfordulási arányával mértem – az 1996-os választási program esetében 2,15%, ami arra enged következtetni, hogy a választásokon az RMDSZ gyakorlatilag – legalábbis a program szintjén – nem vállalta fel, vagy igen kis mértékben vállalta fel a romániai magyar közösség különböző autonóm szerveződéseinek a képviseletét.

c. *Az 1997-es RMDSZ kormánykoalíciós cselekvési prioritások*, vagy teljes címén *Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai* c. dokumentumot 1997. október 3–4-én fogadta el az RMDSZ V. kongresszusa. Annyiban különbözik az 1995-ös pártprogramtól és az 1996-os választási programtól, hogy felsorolásszerűen fogalmazza meg az RMDSZ célkitűzéseit a kormánykoalíciós időszakra, hiányzik az összekötő szöveg, illetve hiányoznak az aktuális politikai helyzetre vonatkozó tényszerű megállapítások. Emiatt nem meglepő, hogy egyetlen kvázi-mondat sem került a *Semleges kijelentések* (000) kategóriába, mindegyik mondat értelmezhető a 121 kategória, illetve alkategória részeként. A dokumentum lényegesen rövidebb, mint a pártprogram vagy a választási program, összesen 127 kvázi-mondatot tartalmaz. Szerkezetileg az alábbi tizenkét fejezetre tagolódik: *Kormányzati működés; Külpolitika; Gazdaság; Munkaerőgazdálkodás; Szociális védelem; Egészségügy; Önkormányzatok; Kisebbségpolitika; Oktatás; Kultúra; Egyházak és Ifjúságpolitika.*

Az egyes kategóriák relatív gyakoriságát az alábbi táblázatban tekinthetjük meg:

4. táblázat
Az 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritások kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	1	0,78	301	13	10,23	000	0	0
6071	0	0	607	0	0	402	12	9,44
6073	2	1,57	1081	7	5,51	408	6	4,72
6074	6	4,27	3012	3	2,36	411	6	4,72
6075	5	3,93	3054	0	0	504	5	3,93
6076	2	1,57	4013	3	2,36	4011	6	4,72
6077	0	0	6079	0	0	5042	8	6,29
6078	3	2,36	7052	2	1,62			
Összesen	**19**	**14,48**	**Összesen**	**28**	**22,04**			
A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 127								

Hasonlóképpen a korábban már ismertetett két programhoz, ennél a dokumentumnál is elsősorban a magyarság-orientált kérdések előfordulási arányára figyelek: a táblázat mutatja, hogy ezek a kijelentések a program

14,48%-át jelentik. A romániai magyarságot csak közvetetten érintő kérdéskörökbe a kvázi-mondatoknak 22,04%-át soroltam. Ez összesen a kvázi-mondatok 36,52%-át teszi ki.

A két korábbi programtól kissé eltérően a leggyakrabban előforduló kategóriák között kettőt is találunk azok közül, amelyeket a romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdéseknek neveztem: a *decentralizáció* kategóriába tartozónak ítéltem a legtöbb kijelentést (10,23%), illetve a *nemzetközi egyezményekre, dokumentumokra* vonatkozó kategóriába tartozónak a kijelentések 5,51%-át. Ezenkívül a következő kategóriákba sorolt kvázi-mondatok fordulnak elő nagyobb gyakorisággal a dokumentum szövegében: *gazdasági ösztönzők* (9,41%), *egészségügy* (6,29%), *általános gazdasági célok* (4,72%), *technológia és infrastruktúra* (4,72%), valamint *privatizáció* (4,72%).

Teljesen hiányoznak az RMDSZ kormánykoalíciós cselekvési prioritásai közül az autonómára vonatkozó kérdések: a dokumentumban kódolt kijelentések közül egyetlenegy sem került az *Autonómiaformák* vagy a *Kulturális autonómia* kategóriába.

III.2.3. A programok összehasonlítása a kódolási eredmények alapján

Ebben a pontban összehasonlítom a fent ismertetett három dokumentumot, az RMDSZ 1995-ös pártprogramját, az 1996-os választási programot és az 1997-es kormánykoalíciós cselekvés prioritásokat.

A 2–4. táblázatokban szereplő adatok összesítése mellett azt is megvizsgálom, hogy a kódolási kézikönyv által ismertetett hét nagyobb témakör – *Külkapcsolatok; Szabadság és demokrácia; Politikai rendszer; Gazdaság; Jólét és életszínvonal; Társadalmi szerkezet; Társadalmi csoportok* – mindegyike milyen gyakorisággal szerepel az egyes programdokumentumokban.

A könnyebb áttekinthetőség érdekében az adatokat táblázatban szemléltetem:

5. táblázat

A három dokumentum kódolási eredményeinek összesítése

	1995-ös pártprogram	**1996-os választási program**	**1997-es koalíciós cselekvési prioritások**
A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések	24,55%	9,51%	14,48%
A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések	18,86%	14,10%	22,04%
A fentiek összege	**43,41%**	**23,61%**	**36,52%**

Az egyes témakörök relatív gyakorisága
(a kódolási rendszer hét nagy témaköre szerint):

1. Külkapcsolatok	9,43%	8,64%	11,02%
2. Szabadság és demokrácia	10,41%	12,86%	0%
3. Politikai rendszer	7,46%	6,91%	15,74%
4. Gazdaság	4,71%	15,56%	34,64%
5. Jólét és életszínvonal	25,73%	20,70%	18,89%
6. Társadalmi szerkezet	32,02%	15,67%	14,17%
7. Társadalmi csoportok	7,85%	5,72%	5,51%

A táblázatban összesített adatok alapján az első megállapításom, hogy a romániai magyar társadalmat közvetlenül vagy közvetetten érintő kérdések legnagyobb számban az 1995-ös RMDSZ pártprogramban jelentkeznek. A pártprogramban kódolt kvázi-mondatok 43,41%-a vonatkozik ezekre a kérdésekre. A választási program esetében ez egy jelentős visszaesést mutat, abban már csak a kijelentések 23,61%-a vonatkozik ugyanezekre a kérdésekre. Ez a változás legjobban a hét nagy témakör szerinti összehasonlítás által érhető tetten; láthatjuk, hogy két témakörben mutatkozik jelentős eltérés az 1995-ös pártprogram és az 1996-os választási program között: a gazdaság témakörben egy több mint 10%-os gyakoriság-növekedés, a társadalmi szerkezet témakörben egy több mint 15%-os gyakoriság-csökkenés tapasztalható a választási program szövegében. Tekintettel arra, hogy a nyolc magyarság-orientált kategória közül hét a társadalmi szerkezet témakörben található, ez egyértelműen arra enged következtetni, hogy az 1996-os választásokon az RMDSZ nem vállalta fel az 1995-ös pártprogramban megfogalmazott, a romániai magyar társadalomra vonatkozó elvek tekintélyes részét. Ez nem csupán a programok összkijelentéseihez képest viszonyított gyakoriság esetében jelent csökkenést, hanem számbelileg is: míg az 1995-ös programban 125 kvázi-mondat vonatkozott magyarság-orientált kérdésekre, az 1996-os választási programban 88. Még jobban szűkítve a kört, és két kategóriát kiragadva a nyolcból, nevezetesen az *Autonómiaformák* és a *Kulturális autonómia* nevű kategóriákat – vagyis azokat, amelyekbe az RMDSZ autonómia-politikáját elvek szintjén megfogalmazó kijelentéseket soroltam –, az 1996-os választási programban 1,76%-os csökkenés érhető tetten az 1995-ös pártprogramhoz képest.

Az RMDSZ tehát az 1996-os őszi országos választásokra olyan programot fogalmazott meg, amelyben nagyobb szerepet kaptak a romániai társadalom egészére vonatkozó célkitűzések – ezeken belül is kiemelt szerep jutott a gazdasági kérdéseknek –, és háttérbe szorult azon elvek képviselete, amelyek úgymond a román többség és a román pártok érzékenységét negatívan érintik. Ezek „természetesen" a romániai magyarság specifikus követeléseit megfogalmazó kijelentések.

Továbblépve a vizsgálódásban, az 1997-ben – közel egyéves kormányzati tapasztalat után – megfogalmazott kormánykoalíciós cselekvési prioritások látszólag előrelépést jelentenek az 1996-os választási programhoz képest a romániai magyarságot érintő kérdések tekintetében, bár ez nem mondható el az 1995-ös pártprogrammal való összehasonlítás esetén. A táblázatban szereplő adatokból az olvasható ki, hogy az 1997-es dokumentumban a magyarság-orientált kategóriákban közel 5%-kal magasabb értékek szerepelnek a kijelentések relatív gyakoriságát illetően, mint az 1996-os dokumentumban, továbbá a romániai magyar társadalmat közvetlenül vagy közvetetten érintő kérdéseket összesítő tizenhat kategória tekintetében ez a növekedés közel 13%. Ennek a látszólagos változásnak azonban olyan magyarázatai is vannak, amelyek nem feltétlenül támasztják alá azt, hogy a pozitív irányú változás tartalmilag is megmutatkozna.

Az első torzító hatás annak tulajdonítható, hogy az 1996-os választási programban a kijelentések 13,72%-a semleges kijelentés, amelyek jelentősen megnövelik a kódolandó kvázi-mondatok számát, így ezáltal csökken a más kategóriákba kódolt mondatok relatív gyakorisága. Ezzel szemben az 1997-es dokumentum egyetlen semleges kijelentésnek kódolt kvázi-mondatot sem tartalmaz. Ha az 1996-os választási program esetében eltekintünk a 000 kategóriába kódolt kijelentésektől, akkor a magyarságot közvetlenül vagy közvetetten érintő kategóriák relatív gyakorisága közel 3%-kal lenne magasabb. Mivel a gyakoriságnövekedés így is több mint 10% marad, ezért úgy gondolom, más magyarázatokra is szükség van.

Egy másik magyarázatra mutathatunk rá, ha összehasonlítjuk a 3. és a 4. táblázat adatait: láthatjuk, hogy a decentralizáció (301), *a nemzetközi egyezmények* (1081) és a *külső kisebbségek* (7052) kategóriák esetében tapasztalható a relatív gyakoriság növekedésének közel 10%-a. Tehát voltaképpen az 1997-es dokumentum esetében a növekedés olyan kategóriákban mutatkozik, amelyek közvetetten érintik a romániai magyarságot. A sajátosan magyarság-orientált kategóriák tekintetében csak a *magyar nyelvű oktatás* (6074) esetében jelentkezik jelentősebb eltérés az 1996-os választási program és az 1997-es kormánykoalíciós prioritások között: ez utóbbiban az illető kategóriába sorolt kijelentések relatív gyakorisága közel 3,5%-kal nagyobb. Azonban a következő érv ismertetésében rámutatok arra, hogy ennek a különbségnek tulajdonképpen nincs jelentősége, sőt, az abszolút számok tekintetében és főként tartalmi szempontból éppen fordított irányú különbség tapasztalható.

A harmadik, és talán a legmeggyőzőbb érvet akkor kapjuk, ha tartalmi szempontból összehasonlítjuk a két dokumentum azon részeit, amelyek a magyarság-orientált kijelentéseket tartalmazzák. A *magyar nyelvű kultúra és művelődés* kategóriában elég azt megnézni, hogy a kormánykoalíciós prioritások csupán 2 kijelentést tartalmaznak erre vonatkozóan, szemben

az 1996-os választási program 15 kijelentésével. Ez megközelítőleg azonos relatív gyakoriságot jelent az összkijelentések számához viszonyítva mindkét dokumentum esetében. Mégis, a kormánykoalíciós prioritások között csupán a Nemzetiségi Kulturális Statútum kidolgozásának a kezdeményezése fogalmazódik meg.[84] Ezt tartalmazza az 1996-os választási program is, ugyanakkor emellett még számos más megfogalmazást is a romániai magyarság kulturális igényeivel kapcsolatosan: a romániai magyarság kulturális intézményeinek létrehozásával és finanszírozásával kapcsolatos jogok, magyar nyelvű tömegtájékoztatási intézmények és kulturális kiadványok támogatása, magyar műemlékek védelme, a magyar szakemberek méltányos képviselete a kulturális intézményekben. Egyértelmű tehát, hogy a számadatokkal ellentétben a választási program kulturális szinten megfogalmazott elvei tartalmasabbak a romániai magyarság szemszögéből nézve, mint a koalíciós prioritásoké.

A *kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás* kategóriában ugyanez tapasztalható. A relatív gyakoriságok tekintetében nincs lényeges eltérés, azonban a tartalmi eltérés jelentős. A kormánykoalíciós prioritások között csupán két jelentős kérdés jelenik meg: a Kisebbségvédelmi Kerettörvény elfogadása, illetve az erőszakos beolvasztás és a magyarok által többségben lakott övezetek etnodemográfiai összetétele megváltoztatásának a megakadályozása. Az 1996-os választási programban – amellett, hogy mindkét kérdés megjelenik – még más kérdések is megfogalmazódnak: a romániai magyarság identitásának védelme, a romániai magyarság méltányos képviselete a közigazgatási hivatalokban, kisebbségi nyelvek védelme és nyelvhasználat joga az élet minden területén, magyar nyelvű feliratokhoz való jog, a nemzeti jelképek használatának joga. Itt szükséges megjegyezni, hogy a Kisebbségvédelmi Hivatal élén Tokay György, majd Eckstein Kovács Péter személyében RMDSZ-es miniszter állt, a fenti kérdések pedig e tárca hatáskörébe tartoztak (volna).

A *kisebbségi egyházak és vallásfelekezetek* kategóriában szintén nem mutatkozik jelentős eltérés a relatív gyakoriság tekintetében a két dokumentum között. Míg azonban a kormánykoalíciós cselekvési prioritások csupán az egyházügyi törvény elfogadását és az egyházi oktatási intézmények létesítésének jogát szorgalmazzák, addig az 1996-os választási program ezek mellett más területekre is kitér: az egyházak autonómiájának biztosítása, a megszüntetett egyházi intézmények helyreállítása, a szerzetesrendek létesítésének engedélyezése.

A *magyar nyelvű oktatás* kategóriában jelentkezik lényegesebb eltérés a két dokumentum között – amint azt már korábban is említettem – az idesorolt kvázi-mondatok relatív gyakoriságát illetően. Tartalmilag a koalíciós prioritásokban megfogalmazott hat, magyar oktatásra vonatkozó kijelentés az alábbi kérdéseket tárgyalja: a minden szükséges szakirányt magában

foglaló oktatási intézményrendszer kiépítése, a nyelvi korlátozások megszüntetése az oktatásban, az anyanyelvű felsőoktatási hálózat kiszélesítése, külön megjegyzéssel a kolozsvári központú önálló magyar tudományegyetem visszaállítására, a partiumi és székelyföldi egyetemek létrehozására vonatkozóan.[85] Az 1996-os választási program tartalmaz egy olyan kijelentést, amely véleményem szerint értékesebb – a romániai magyar oktatás kérdéskörében talán a legfontosabb kérdés, lévén, hogy az oktatás minden szintjére vonatkozik, nemcsak annak egy bizonyos területére –, és nincs megfogalmazva a '97-es dokumentumban: „A magyar kisebbség esetében szükségesnek tartjuk az *önálló anyanyelvű oktatási rendszer megvalósítását az óvodától az egyetemig* (kiemelés tőlem), beleértve a szakoktatás, a felsőoktatás, valamint a posztgraduális képzés minden területét"[86]. Emellett tartalmaz más kijelentéseket is, amelyek a magyar nyelvnek az oktatásban, a felvételi és záróvizsgákon való használatának engedélyezését szorgalmazzák, illetve a magyar nyelvű oktatási intézmények támogatását.

A tartalmi összehasonlításból kitűnik, hogy a számadatok ellenére az 1997-ben elfogadott kormánykoalíciós cselekvési prioritásokban az RMDSZ kevesebb magyarság-orientált elvnek a képviseletét vállalta fel, mint az 1996-os választási program. Továbbá fontos megjegyezni, hogy a felvállalt magyarság-orientált kérdések közül teljes mértékben hiányoznak azok a kijelentések, amelyek a romániai magyarság autonómia-követeléseit jelenítik meg.

Az alábbiakban kiterjesztem a vizsgálódást az 1996–2000 közötti időszak kormányprogramjaira is.[87] Elsőként az 1996-os parlamenti választások után a Victor Ciorbea miniszterelnök vezetésével megalakult kormány programját vizsgálom meg. Egyrészt terjedelmi okokból, másrészt mivel nem képezik az általam megcélzott elemzés közvetlen tárgyát, a kormányprogramok esetében csupán azokat a kijelentéseket kódoltam, amelyek a kisebbségek védelmével vagy jogaival kapcsolatosak. A Ciorbea-kormány programjában[88] összesen 17 olyan kvázi-mondatot azonosítottam, amely valamilyen formában a nemzeti kisebbségekre vonatkozott. Ezek közül a legnagyobb számban a *kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás* (6075) kategóriába soroltam kijelentéseket, szám szerint 5-öt. Ezek a kijelentések a nemzeti kisebbségek identitásának védelmére, az asszimiláció korlátozására és a nemzeti kisebbségek által lakott régiók etnikai összetételének megváltoztatására irányuló kísérletek megakadályozására vonatkoznak. Két-két kijelentés került a *magyar nyelvű oktatás* és a *kisebbségi egyházak és vallásfelekezetek* kategóriákba. Az oktatással kapcsolatos kijelentések az anyanyelvű szak- és műszaki oktatásit korlátozó szabályozások törlésére, illetve a középiskolai oktatás nyelvén történő felsőoktatási felvételi vizsgához való jog visszaállítására vonatkoznak. Az egyházakkal kapcsolatos kijelentések a felekezeti törvény elfogadásával van-

nak összefüggésben. A többi mondat a kisebbségeket érintő általános kijelentés. Elmondható tehát, hogy a Ciorbea-kormány programja alig tartalmaz olyan kijelentést, amely az RMDSZ-programokban magyarság-orientált kérdésként jelenik meg.[89]

A Vasile-kormány 1998 áprilisában váltotta fel a Ciorbea-kormányt. A Vasile-kormány programja[90] valamivel több, kisebbségekre vonatkozó kijelentést tartalmaz, azonban ezek száma sem jelentős. 30 kvázi-mondatot kódoltam, amelyek valamilyen formában a kisebbségekre – és ezen belül a romániai magyarságra – vonatkoztak. A legnagyobb számban itt is a *kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás* (6075) kategóriába sorolt mondatok vannak, éspedig 6 mondat. Egy részük már a Ciorbea-kormány programjában is megfogalmazódott: a nemzeti kisebbségek identitásának védelme és az etnikai arányok megváltoztatásának a megakadályozása. Ezenkívül megfogalmazzák a nemzeti kisebbségek védelméről szóló törvény elfogadásának szükségességét, illetve az 1997-ben elfogadott 22-es sürgősségi kormányrendeletnek megfelelően a többnyelvű helységnévtáblák engedélyezését és a kisebbségek anyanyelv-használati jogát a helyi közigazgatásban. Négy kvázi-mondat került kódolásra a *külső kisebbségek* (7052) kategóriában, ezek általános kijelentéseket fogalmaznak meg a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatban. A *magyar nyelvű oktatás* kategóriába ugyancsak négy mondatot soroltam. Mind a négy a kisebbségek nyelvén történő oktatás biztosítására és a korlátozások felszámolására vonatkozik. Szintén négy mondatot kódoltam a romániai magyarságot közvetlenül érintő, a magántulajdon visszaszolgáltatására vonatkozó kategóriába. A Vasile-kormány programjának többi kérdése, hasonlóképpen az előző kormányprogramhoz, a kisebbségeket általánosan érintő kijelentéseket fogalmaz meg. Végszóként itt is az állapítható meg, hogy jóllehet több kijelentés vonatkozik szám szerint a kisebbségekre, mint a Ciorbea-kormány programjában, az RMDSZ-programokban jelentkező magyarság-orientált kérdések száma igen csekély.[91]

A Vasile-kormányt 1999 decemberében váltotta fel a Mugur Isărescu vezette kormány, amely tulajdonképpen csak tizenegy hónapig állt az ország élén. Az Isărescu-kormány programját[92] átolvasva azt tapasztalhatjuk, hogy egyetlen olyan kijelentést sem tartalmaz, ami a kisebbségekre vonatkozna. A kódolás során egyetlen kijelentést sem tudtam az általam kiemelkedő fontossággal kezelt kategóriák valamelyikébe sorolni. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a kormány a 2000-es választásokig hátralevő időre az ország gazdasági és szociális problémáinak a megoldására, illetve az euroatlanti csatlakozásra vonatkozó célkitűzéseket fogalmazott meg – ami, az ország akkori helyzetét figyelembe véve egyáltalán nem meglepő –, és nem tartotta prioritásnak a kisebbségek kérdésével foglalkozni. A gazdasági, szociális és euroatlanti integrációs célkitűzések teszik ki a program

legnagyobb részét, és még a romániai össztársadalomra vonatkozóan is csak igen kis mértékben vannak jelen, vagy teljesen hiányoznak azok a kijelentések, amelyek a kultúrával, az oktatással, az egyházakkal kapcsolatos célkitűzéseket fogalmaznának meg.[93]

III.2.4. Részleges következtetések

Ebben a pontban megfogalmazom a fenti összehasonlítás során levonható előzetes következtetéseimet. Az összehasonlítást mind az adatok szempontjából, mind tartalmi szempontból elvégezve, arra a megállapításra jutottam, hogy az általam magyarság-orientáltnak nevezett – azaz a romániai magyar társadalmat közvetlenül érintő – kérdések – külön, de akár kiegészítve a romániai magyarságra közvetetten befolyással levő kérdésekkel is – legnagyobb számban és a leghatározottabb hangnemben az 1995-ös pártprogramban képviseltetnek. Ezt követi az 1996-os választási program, majd az 1997-es kormánykoalíciós prioritások. A kormányprogramokban pedig ezeknek a kérdéseknek a jelenléte majdnem elhanyagolható, vagy teljes mértékben hiányzik.

A fentiek alapján két következtetés vonható le. Az egyik az, hogy az RMDSZ, ahogy a politikai folyamatok során magasabb szintre jutott, a romániai magyar társadalom sajátos igényeire vonatkozó elveinek és célkitűzéseinek megfogalmazását és képviseletét egyre inkább háttérbe szorította. Az 1995-ös pártprogram a politikai folyamatoknak azt a szintjét jelenítette meg, amikor az RMDSZ mint párt részt vett a román politikai életben. Az 1996-os választási program egy fokkal magasabb szinten jelentkezett, az országos választásokon való részvétel szintjén. A még magasabb szinten történő politizálás kifejeződése az 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritásokat tartalmazó című dokumentum, hiszen azt az RMDSZ már a kormánykoalíció tagjaként fogalmazta meg. Tapasztalható egy szűkülés a fent említett elvek szintjén az 1995-ös pártprogramtól az 1996-os választási programig, majd ez utóbbitól az 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritásokig.

A másik következtetés az, hogy jóllehet az RMDSZ a kormánykoalíció tagja volt, politikai súlya miatt egyik kormánnyal szemben sem sikerült elérnie azt, hogy programjából a romániai magyar társadalomra vonatkozó legfontosabb elvek bekerüljenek a kormányprogramba. Ez azt jelenti, hogy az RMDSZ nem volt képes a kormányban érvényesíteni – legalábbis a kormányprogramok megalkotásának szintjén – annak a közösségnek a sajátos érdekeit, amelynek képviseletére vállalkozott, és amely a választásokon a neki szavazott bizalom alapján saját érdekeinek képviseletével megbízta.

A fenti két közvetkeztetés alapján azt mondhatom, hogy az 1996–2000 közötti időszak esetében sikerült igazolni az általam a dolgozat bevezetőjében megfogalmazott hipotézist, mely szerint az RMDSZ az 1996-os

választásokon való részvétel, majd konkrétan, a kormánykoalíciós szerepvállalás miatt kénytelen volt olyan elvekről lemondani, illetve ezek képviseletét háttérbe szorítani, amelyek megvalósulása alapvető fontossággal bírna a romániai magyarság megmaradásában és az önálló romániai magyar társadalom intézményes kialakulásában. Vagyis: a választásokon való részvétel a választási program által, a kormányban való részvétel a kormánykoalíciós cselekvési prioritások, illetve a kormányprogramok által olyan irányban módosították az RMDSZ pártprogramjaiban megfogalmazott elveket, amely hátrányos lehet a romániai magyarság számára azáltal, hogy nem vállalja fel, vagy csak kismértékben vállalja fel sajátos szükségleteinek a képviseletét, ezúton is csökkentve azok megvalósulásának esélyeit.

III.3. A kormányzati szereplés kiértékelése: az RMDSZ által a kormányban és a törvényhozásban elért eredmények

Ebben az alfejezetben az RMDSZ 1996–2000 közötti közpolitikai sikerességét szeretném megvizsgálni a programjaiban megfogalmazott célkitűzések megvalósításának szemszögéből. Jóllehet az RMDSZ politikai eredményeit több más szempont szerint is lehetne vizsgálni, célom csak a Szövetség közpolitikai sikerességének értékelése.

Az elemzés során használt módszer lényegében egyszerű: összehasonlítom az RMDSZ által megfogalmazott célkitűzéseket azokkal az eredményekkel, amelyeket a Szövetségnek sikerült elérnie a kormánykoalíciós szereplés során. Az elemzést megnehezíti az a tény, hogy az RMDSZ által megfogalmazott célok jelentős részének a megvalósulása nem az RMDSZ-en múlt, szükség lett volna a koalíciós partnerek támogatására is ezek megvalósításához. Még egy megjegyzést szükségesnek tartok: elsősorban – az elemzésem eddigi részeihez hűen – azoknak a célkitűzéseknek a megvalósításának vizsgálatára fordítom a nagyobb figyelmet, amelyek a romániai magyar társadalom sajátos kérdéseire vonatkoznak.

A kormányzati szereplés értékelését a már elvégzett programelemzés eredményeire alapozom, ennek figyelembevételével az RMDSZ kormányzati céljait megfogalmazó dokumentumból, a kormánykoalíciós cselekvési prioritásokból kiindulva végzem el. Ez azzal indokolható, hogy ez a dokumentum jelenti az RMDSZ-nek a legmagasabb politikai szinten – a kormányban – folytatott politikájának a programdokumentumát. Továbbá tekintettel arra, hogy az RMDSZ-nek a kormánykoalíció legkisebb és legjelentéktelenebb (végső soron fölös) tagjaként eleve kevesebb esélye volt olyan elvek gyakorlatba ültetésére, amelyek a romániai magyarságra vonatkoznak, és emiatt nem feltétlenül élvezték a koalíciós partnerek támogatását, úgy gondolom, indokoltabb ezt a dokumentumot tekinteni alapul, mivel a benne megfogalmazott célkitűzések megvalósítására – lévén, hogy

kevésbé voltak magyarság-orientáltak, mint az 1995-ös pártprogram vagy az 1996-os választási program célkitűzései – nagyobb esélye volt a Szövetségnek, mint a korábbi dokumentumaiban megfogalmazott célkitűzéseknek. Természetesen, amennyiben az RMDSZ-nek sikerült megvalósítania olyan magyarság-orientált célkitűzéseket, amelyek nem voltak belefoglalva az 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritások közé, azokat külön megemlítem.

Az elemzés másik alapdokumentuma az RMDSZ által kiadott *Mérlegen* című kiadvány, amely a Szövetség hivatalos értékelése az 1996–2000 közötti kormánykoalíciós szerepléséről. Az elemzés során az RMDSZ kormánykoalíciós cselekvési prioritásait tartalmazó dokumentum fejezetei szerint követem nyomon az egyes közpolitikai célkitűzések megvalósulását, az egyes fejezeteken belül különválasztom azokat az elveket, amelyeket magyarság-orientáltnak vagy a magyarságra közvetlenül vonatkozónak tekintettem azoktól, amelyek az egész romániai társadalmat érintik, anélkül, hogy különösebb prioritással bírnának a romániai magyarság számára. Továbbá kiemelt figyelmet fordítok azoknak a területeknek a vizsgálatára, amelyekben az RMDSZ miniszteri pozíciót birtokolt: 1996–1998 között a Turisztikai Minisztérium, 1998–2000 között az Egészségügyi Minisztérium, s végig 1996–2000 között a Kisebbségvédelmi Hivatal. Meg kell azonban jegyezni: az elvek egy része olyan jellegű vagy megfogalmazású, hogy megvalósulásuk nehezen követhető nyomon, nehezen mérhető, illetve nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy az illető elv megvalósult vagy sem. Ezekben az esetekben az elemzésem természetesen szubjektív hangvételt is kaphat, azonban fontos tudni, hogy nem célom sem eltúlozni az RMDSZ által elért eredményeket, sem lebecsülni azok jelentőségét.

A dokumentum első fejezete a *Kormányzati működés* címet viseli. Az ebben megfogalmazott célkitűzések általános kormánypolitikai vonatkozással bírnak: a kormányzati feladatok újratervezése és a kormányzati szervek hatékony reformja, az államhatalmi szervek közötti információáramoltatás, döntéshozatali mechanizmusok és eljárások újratervezése, a pártpolitika és a kormányzati tevékenység összehangolásának szorgalmazása.[94]

Úgy gondolom, hogy nem szükséges ezek megvalósulását elemezni, ugyanis egyrészt elég nehéz ezt megtenni, másrészt nem nevezhetők az RMDSZ közpolitikai jellegű célkitűzéseinek. Ugyanakkor szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a kormánykoalíciós partnerek közötti együttműködést és a kétszeri kormányváltást is figyelembe véve ez a fejezet nem tartozik a legsikeresebbek közé.

A második témakör a *Külpolitika.* Ebben a fejezetben megfogalmazottak a Románia által ratifikált kisebbségvédelmi egyezmények alkalmazására – illetve az aláírt alapszerződések alkalmazására –, valamint a Románia és

Magyarország közötti együttműködés kibővítésére vonatkoznak.[95] Mindkettő olyan célkitűzés, amelynek a teljesítése nehezen mérhető. Nem mondható el sem az, hogy Románia betartja az összes általa ratifikált kisebbségvédelmi szerződés előírásait, sem az, hogy a Románia és Magyarország közötti kapcsolatok gondtalanná váltak, azonban történtek előrelépések, születtek eredmények mindkét területen. A konkrétan mérhető célkitűzések közé tartozott a mielőbbi NATO-felvétel, illetve az EU-vízumkényszer eltörlése. Ezek közül egyiket sem sikerült megvalósítani. Elkezdődtek azonban az európai integrációs tárgyalások.

A következő témakör a *gazdaság*. Szükséges megjegyezni, hogy ez a fejezet a dokumentum leghosszabb része, továbbá ebben a fejezetben nem található egyetlen, a romániai magyarságra vonatkozó kijelentés sem, azaz a fejezet általánosan a romániai társadalom egészére vonatkozik. Ez az a fejezet, amelyre vonatkozóan a kormányprogramokban is a legtöbb célkitűzés van megfogalmazva. Röviden áttekintem, hogy melyek azok az RMDSZ által is megfogalmazott célkitűzések, amelyeket sikerült megvalósítani, azonban nem tartom fontosnak sok figyelmet fordítani ezekre a kérdésekre, ugyanis az RMDSZ-nek nem volt akkora súlya a kormányban, hogy lényegesen képes lett volna befolyásolni az általános gazdasági kérdések alakulását. Az alábbi területeken születtek eredmények:[96]

– ipari parkok létrehozása (a Román Fejlesztési Ügynökség elkészítette, a parlament pedig elfogadta az ipari parkok törvényét, és ezáltal elindultak az első lépések ezen a területen);

– kidolgozták a kis- és középvállalkozások támogatási rendszerét (1998-ban létrehozták a Kis- és Középvállalatok Országos Ügynökségét, amely eredményeket ért el ezen a területen, a kis- és középvállalatok meghatározására vonatkozó jogszabály módosításától a kedvezményes hitellehetőségek rendszerének kidolgozásáig);

– bevezették a személyi jövedelemadót;

– elindult a privatizációs folyamat felgyorsítása, hiszen 1999-ben kidolgoztak egy új privatizációs törvényt;

– a falusi települések ivóvíz- és csatornahálózatának megvalósítása érdekében 1997-ben beindult a *Falufejlesztési program*.

Természetesen ezeket nem lehet megvalósított RMDSZ-célkitűzéseknek tekinteni, de létrejöttükhöz a Szövetség is hozzájárult. Fontosnak tartom továbbá azt megvizsgálni, hogy az RMDSZ-nek milyen eredményeket sikerült felmutatni a turisztika területén, ahol 1996–1998 között Birtalan Ákos révén birtokolta a miniszteri tárcát. Az 1997-es kormánykoalíciós prioritások között az RMDSZ kevés turisztikával kapcsolatos célkitűzést fogalmazott meg: „a turizmus kiemelt ágazatként való kezelése, turizmusfejlesztési alap létrehozása, helyi, regionális és országos fejlesztési programok kidolgozása az önkormányzatok bevonásával”[97]. Legfontosabb eredmény a

tárca szerkezeti és működési szempontból való átszervezése volt, ami az addig teljesen központosított intézmény decentralizálását jelentette. A minisztériumon belül létrehoztak két hivatalt, amelyeknek megyei kirendeltségeiben sikerült érvényesíteni a magyar szakmai képviseletet is. A minisztérium az alábbi eredményeket könyvelheti el: a magántulajdonú ingatlanok eladásának megfékezése, ezáltal is esélyt biztosítva arra, hogy ezek visszakerülhessenek volt tulajdonosaikhoz, a turisztikai szolgáltatások árainak szabaddá tétele, a turisztikai alap elfogadtatása 1998 januárjában (ami a költségvetési alaphoz viszonyítva több tízszeres forrásnövekedést jelentett), a turisztikai ágazat privatizációjának kidolgozása és a kormány általi elfogadása, az ágazat középtávú fejlesztési stratégiájának kidolgozása, a román–magyar turisztikai kapcsolatok felélesztése a két ország közötti egyezmény aláírása révén 1997 őszén, a faluturizmus támogatására vonatkozó kormányrendelet elfogadása és más kisebb eredmények.[98] Ezek az eredmények természetesen csak elindították az ágazat fejlődését Romániában, arról nem beszélhetünk, hogy két év alatt az RMDSZ-nek sikerült megoldani a turizmusban addig jelentkező problémákat.

A cselekvési prioritások következő fejezete a *munkaerő-gazdálkodás*. Az RMDSZ ebben a fejezetben megfogalmaz néhány általános jellegű célkitűzést, illetve egy-két konkrétabb célkitűzést. A konkrét célkitűzések közül megvalósult az Országos Foglalkoztatási és Munkaerőképzési Ügynökség[99] létrehozása, amelynek a feladata a munkaerőpiac egyensúlyban tartása aktív és passzív foglalkoztatási intézkedések révén.[100]

A következő fejezet a *szociális védelem*. Ezen a területen sikerült megvalósítani a következőket: létrejött az Országos Lakásügynökség, beindultak a lakásépítések és a hitelnyújtási rendszer. 1999-ben beindult egy szociális lakásprogram, amelynek keretén belül több száz lakást adtak át, több ezer lakás építése pedig folyamatban van. A nyugdíjas korosztály támogatásának területén létrehozták az Országos Nyugdíjpénztárt, amelynek feladata a nyugdíjalap kezelése, illetve az új nyugdíjtörvény alkalmazása volt.[101]

Külön fejezetként jelentkezik a cselekvési prioritások között az *egészségügy*. Tekintettel arra, hogy az RMDSZ 1998–2000 között birtokolta ezt a tárcát, előbb Bárányi Ferenc, majd Hajdú Gábor miniszterek révén, igyekszem ezt a területet egy kissé jobban áttekinteni. Figyelembe kell venni, hogy egy olyan ágazatról van szó, amelyben az eredmények csak többpárti összefogással érhetők el, s így az RMDSZ egymagában nem volt képes jelentős eredményeket felmutatni. Az egészségügy területén az RMDSZ által megfogalmazott fontosabb kormányzati prioritások: az egészségbiztosítási rendszer szervezeti kereteinek kialakítása, a finanszírozási rendszer biztosítása; a közegészségügyi intézményrendszer szervezeti és szakmai funkcióinak átalakítása; az alapellátási rendszer területi, családorvosi és

célcsoportokat ellátó rendszerének kialakítása; a szakmai szolgáltatások és szolgáltatók akkreditációja; a privatizáció folyamatosságának biztosítása alapellátási és szakhálózati szinten.[102] Ezeken kívül még természetesen más, általánosabb jellegű elveket is megfogalmaztak. Az Egészségügyi Minisztérium keretén belül, illetve annak irányításával az alábbi jelentősebb eredmények születtek: az 1998-as egészségbiztosítási törvény hatályba helyezése. A minisztérium decentralizálási folyamatához járult hozzá a páciensekkel foglalkozó egészségügyi biztosítási intézményrendszer és az orvosi kamara elkülönítése, mint para- vagy nem-kormányzati szervezetek.[103] Sikerült növelni a költségvetésből az egészségügy számára kiutalt összeg nagyságát és arányát: míg 1996-ban a költségvetésből 2,95% jutott az egészségügyre, ez 2000-re – folyamatos éves növekedést mutatva – 4,72%-ra emelkedett.[104] További eredmények: az egészségbiztosítási intézményrendszer létrehozása és tevékenységének megkezdése 1999-ben, a megyei közegészségügyi igazgatóságok létrehozása, az Orvosi Kamara jogi és szervezési kereteinek megteremtése, a körorvosok jogi státusának megváltoztatása – helyette a vállalkozó családi orvost helyezték az egészségügyi alapszolgáltatás középpontjába. Ezenkívül sikerült egyes forrásokat elkülöníteni a magyarok által többségben lakott megyékben levő egészségügyi intézmények számára.[105] Minden megvalósítás ellenére az egészségügy Romániában továbbra is a kritikus ágazatok közé tartozik, amelynek gördülékeny működése még ma sincs biztosítva.

A következőkben az *önkormányzatok* című fejezetet vizsgálom meg. Ebben többnyire decentralizációval kapcsolatos kérdések találhatók. Emiatt ez a terület nagyobb mértékben érinti a romániai magyarságot, mint az eddig tárgyaltak. Az RMDSZ legfontosabb célkitűzése ezen a területen a Helyi Közigazgatási törvényt módosító sürgősségi kormányrendelet parlament általi törvényerőre emelése. Emellett célul tűzték ki néhány, a romániai magyar közösséget is érintő törvény megalkotását: a helyi önkormányzati vagyonról szóló törvény, a helyi költségvetést szabályozó törvény, a közalkalmazottak és köztisztviselők jogállását szabályozó törvény, a helyi népszavazásról szóló törvény. A célkitűzések között található a helyi pénzügyi intézmények – az önkormányzatok bankja – létrehozása is.[106] A romániai magyarság szempontjából kiemelkedő jelentőségű ezen a területen – azt is mondhatnánk, hogy az *Önkormányzat* című fejezet legfontosabb célkitűzése – a 69/1991-es helyi közigazgatásról szóló törvényt módosító és kiegészítő 22/1997-es sürgősségi kormányrendelet, amely számos, a kisebbségi anyanyelv-használattal kapcsolatos intézkedést írt elő. Az RMDSZ prioritásai között megfogalmazta ennek a kormányrendeletnek a parlament általi megerősítését. Ezt a célkitűzést nem sikerült megvalósítani, a kormányrendeletet nem emelték törvényerőre előbb az első koalíciós válság, majd az Alkotmánybíróság döntése miatt.[107] A többi célki-

tűzés nagy része megvalósult: az 1998. évi 189. számú, a helyi közpénzügyekről szóló törvény; a 213/1998-as köztulajdonról és ennek jogállásáról szóló törvény; a 82/1998-as törvény, a 43/1997-es, az utak jogállásáról szóló törvényerejű rendelet jóváhagyásáról; a 129/1998-as, a koncesszióról szóló törvény; a 188/1999-es számú, a köztisztviselőkről szóló törvény és a 3/2000-es számú, a népszavazás szervezéséről és lebonyolításáról szóló törvény a felsorolt célkitűzések nagy részét teljesítik. Fontos megjegyezni, hogy az önkormányzatok területén elért eredménynek számít az 199/1999-es törvény, amelyben Románia ratifikálta az 1985. október 15-én Strasbuorgban aláírt *Helyi Önkormányzatok Európai Chartáját*.[108]

Az RMDSZ kormánykoalíciós cselekvési prioritásainak a romániai magyarság szemszögéből nézve egyik legfontosabb fejezete a *Kisebbségpolitika* című. Ebben az RMDSZ számos olyan célkitűzést fogalmaz meg, amelyek kódolás során az általam magyarság-orientált kérdéseket tömörítő kategóriák valamelyikébe kerültek, illetve olyan kérdéseket is, amelyeket nem ezekbe a kategóriákba soroltam, de fontosak a romániai magyarság szempontjából: a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájá*nak ratifikálása és alkalmazása; a közösségi és egyházi javak visszaszolgáltatásának törvényi szabályozása; a helyi autonómiát megerősítő törvények kisebbségvédelmi vonatkozásainak kidolgozása a nemzetközi egyezmények előírásainak jóhiszemű értelmezésével és a hazai jogszabályokba való foglalásával; az erőszakos beolvasztás és a kisebbséglakta övezetek demográfiai összetételének módosítását tiltó rendelkezések felügyelete; a kisebbségvédelmi kerettörvény elfogadása.[109]

Ezen a területen az eredmények eléggé felemásan alakultak, főként ha figyelembe vesszük, hogy a Kisebbségvédelmi Hivatal élén RMDSZ politikusok voltak Hajdú Gábor, majd Eckstein-Kovács Péter személyében. Sikerült eredményeket elérni, azonban számos esetben csak bizonyos elvek módosításával, amelyek nem mindig feleltek meg az RMDSZ követeléseinek. Eredményként könyvelhető el a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának a ratifikálása, illetve a helyi autonómiát erősítő törvények kisebbségvédelmi vonatkozásainak a kidolgozása.[110] Sikertelenségek is voltak, s ezek között elsősorban azt kell megemlíteni, hogy nem sikerült egy kisebbségvédelmi kerettörvényt elfogadtatni. Az erőszakos beolvasztás és a kisebbséglakta övezetek demográfiai összetételének módosítását tiltó rendelkezések sem születtek. Kántor Zoltán és Bárdi Nándor tanulmányukban két példát is felhoznak arra, hogy ennek betartására a kormánykoalíció nem rendelkezett kellő elszántsággal: a székelyudvarhelyi-csereháti eset és az ortodox egyház székelyföldi intézményépítése.[111] Nyilvánvaló, hogy nem szűnt meg a székelyföldi megyék elrománosítását megcélzó politika, a gyakorlati példák igazolták e tendencia létezését.

Természetesen annyi változás tapasztalható, hogy ezeket már nem fogalmazzák meg nyíltan, mint követendő kormánypolitikai célkitűzéseket.

A közösségi és egyházi javak visszaszolgáltatásának a kérdése ennek a területnek talán a legbonyolultabb vonatkozása. A kérdés rendezése igen kis mértékben sikerült, de elindult a visszaszolgáltatási folyamat. Ezek a javak magukban foglalják mind az elkobzott termőföldeket és erdőket, mind az épületeket. Jelentősebb lépések a mezőgazdasági és erdőterületek visszaszolgáltatása terén történtek: elfogadták a 18/1991-es, a földalapra vonatkozó törvény módosításáról és kiegészítéséről szóló 169/1997-es törvényt, illetve az 1/2001-es, a mezőgazdasági földterületek és erdők visszaszolgáltatásáról szóló törvényt. E két törvény alapján indult el a mezőgazdasági területek és erdők – a közösségi (elsősorban közbirtokossági) meg községi erdők – visszaszolgáltatása. Lényeges azonban, hogy a törvény alkalmazását megakadályozták a 2000. évi 180-as számú, módszertani szabályokat összesítő kormányhatározattal, így a visszaszolgáltatás nem haladt a várt ütemben.[112] Az ingatlanok visszaszolgáltatása terén is született néhány jogszabály: a 21/1997-es kormányrendelet, a 13/1998-as kormányrendelet – amely 17, köztük 8 magyar vonatkozású ingatlanról rendelkezik –, a 83/1999-es kormányrendelet – 36 ingatlan, köztük 15 magyar vonatkozású –, illetve a 94/2000-es sürgősségi kormányrendelet, amely a romániai vallásfelekezetektől elkobzott egyes ingatlanok visszaadására vonatkozik. Meg kell azonban jegyezni, hogy az ingatlanok visszaszolgáltatása bonyolult procedúrák révén történik, így gyakorlatilag nagyon kevés ingatlan került vissza a jogos tulajdonosokhoz: összesen 9 magyar közösségi tulajdont képező ingatlant telekkönyveztek, és ebből kettőt vettek ténylegesen birtokba.[113]

A dokumentum következő fejezete az *oktatás*ra vonatkozik. Ebben a fejezetben találunk általános oktatáspolitikai célkitűzéseket, ugyanakkor jelen vannak a romániai magyar nyelvű oktatással kapcsolatosan megfogalmazott célkitűzések is. Az általános célkitűzések az oktatási rendszer decentralizációjára és reformjának folytatására, valamint az oktatás szerkezetének a következő évtizedek szakemberigényéhez igazodó átalakítására vonatkoznak. A magyar oktatásra vonatkoznak, illetve hozzákapcsolódnak az alábbi célkitűzések: az anyanyelvű oktatást korlátozó intézkedések megszüntetése; minden szükséges szakirányt magában foglaló magyar nyelvű oktatási rendszer kiépítése a közoktatásban; az anyanyelvű felsőoktatás szükségletek szerinti kiszélesítése; a kolozsvári központú, önálló, államilag támogatott magyar tudományegyetem visszaállítása; a székelyföldi és a partiumi felsőoktatási intézmények létrehozása és támogatása; a szórványoktatás sajátos gondjainak kezelése; a csángó-magyar oktatás helyi igényeinek érvényesítése, beleértve a csángóság történetének oktatását is.[114] Általános oktatáspolitikai célkitűzésként kódoltam, de az

RMDSZ szempontjából elsősorban a magyar oktatásra vonatkozó kitételei miatt van jelentősége az alábbi célkitűzésnek: az Oktatási törvényt módosító sürgősségi kormányrendelet parlamenti megerősítése.

Az oktatás területén sikerült eredményeket elérni, azonban vannak sikertelenségek is. Ez utóbbiak közül: nem sikerült megvalósítani a csángó-magyar oktatásra vonatkozó célkitűzéseket, illetve a kolozsvári államilag támogatott magyar tudományegyetem visszaállítását sem. Jelentős sikerek születtek a magyar nyelven végezhető iskolák skálájának és a magyarul tanulók létszámának növelése terén: a romániai magyar nemzetiségű egyetemi és főiskolai hallgatók száma az 1999/2000-es tanévben közel kétszerese (19 654) volt az 1995/1996-ös tanévinek (10 535).[115] Azonban két tény nem elhanyagolható: egyrészt az egyetemi és főiskolai hallgatók száma országos szinten is majdnem megduplázódott (250 836-ról 452 621-re emelkedett), másrészt a fenti számadat az összes magyar nyelvű egyetemi és főiskolai hallgatóra vonatkozik, beleértve azokat is, akik tanulmányaikat román nyelven végzik.

Ugyancsak a megvalósítások közé tartozik, hogy sikerült bővíteni az anyanyelvű felsőoktatást Székelyföldön és a Partiumban: egyetemi tagozatok indultak Csíkszeredában, Sepsiszentgyörgyön, Gyergyószentmiklóson és Szatmárnémetiben. Továbbá öt magyar tanító- és óvónőképző főiskola indult: Nagyenyeden, Kézdivásárhelyen, Kolozsváron, Szatmárnémetiben és Székelyudvarhelyen.[116]

Az 1995-ös oktatási törvény – kormányrendelettel történő módosítása után – a magyar oktatás számára előnyös kitételeket tartalmazott: a minden szintű anyanyelvű oktatás lehetőségének tételes megfogalmazása; az intézményalapítás lehetősége (beleértve a felsőoktatást is); az egyházak világi oktatási intézményalapításának lehetősége részleges állami támogatással; az anyanyelvű szakiskolai oktatás lehetősége; az anyanyelven történő egyetemi felvételi vizsga lehetősége; Románia történelmének és földrajzának anyanyelven történő oktatása; a román nyelv külön tanterv szerint történő tanítása elemi és általános oktatási szinten; az iskolai dokumentumok anyanyelven történő kiállításának a lehetővé tétele (ez nem vonatkozik az iskolai bizonyítványokra és egyéb hivatalos iratokra).[117] A törvény parlamenti megerősítésekor azonban két olyan módosulást szenvedett, amely jelentős mértékben csökkentette a siker mértékét: az önálló állami finanszírozású egyetem valamely kisebbségi közösség nyelvén, illetve a földrajz és történelem anyanyelven történő tanítása nem kerültek be a szövegbe.

Az oktatás területén zajlott a kormánykoalíciónak az RMDSZ szempontjából talán leglényegesebb vitája a magyar egyetem létrehozásával kapcsolatban. Az RMDSZ a tanügyi törvény keretein belül próbálta megoldani az egyetem kérdését, ezt azonban a kormánykoalíciós partnerek

nem támogatták. Ennek következtében az SZKT 1998. szeptember 5-én megszavazta a kormányból való kilépést, amennyiben a kormánykoalíciós partnerek nem fogadják el a tanügyi törvényt az egyetem alapítását lehetővé tevő formában. Ekkor született meg a Petőfi–Schiller magyar–német multikulturális egyetem létesítéséről szóló kormányrendelet. Az SZKT október 3-án rendkívüli ülésen megszavazta a kormányban maradást.[118] Egyébként 1999 áprilisában a Bukaresti Ítélőtábla alkotmányellenesnek és a tanügyi törvénnyel ellentmondónak ítélte a Petőfi–Schiller egyetem létrehozására vonatkozó kormányhatározatot.[119]

A következő fejezet, amely szintén jelentős mértékben érinti a romániai magyarságot, a *Kultúra* című. Ebben az RMDSZ több olyan célkitűzést is megfogalmazott, amelyek megvalósulása a romániai magyarság szempontjából lényeges lett volna: a Nemzetiségi Kulturális Statútum kidolgozásának a kezdeményezése, valamint bizonyos jogszabályok megalkotása (a kulturális tárgyi örökség törvénye, a műemlékvédelmi törvény, a közkönyvtárak törvénye, a színházi törvény, a múzeumok törvénye).[120] Ezenkívül további célkitűzéseket is megfogalmaztak e területre vonatkozóan: pályázati rendszer bevezetése a Nemzetiségi Főigazgatóság pénzalapjának hatékonyabb, értékorientált felhasználása érdekében; kormányhatározat kezdeményezése a Humán Tudományok Kutatóintézetének létrehozására; a Nemzeti Levéltárak közszolgálati intézménnyé alakítása a 16/1999-es Törvény módosításával. A kultúra területén jelentős eredmények nem születtek. Nem sikerült kidolgozni a Nemzetiségi Kulturális Statútumot. A felsorolt törvények szövegei elkészültek, de egyiknek az elfogadására sem került sor. Előrelépések egyedül a Nemzetiségi Főigazgatóság pályázati alapjainak a felhasználása terén történt.[121]

Az *egyházak*ra vonatkozó fejezet szintén kiemelt jelentőségű a romániai magyar közösség számára. Az RMDSZ által megfogalmazott célkitűzések is igazolják ezt: az Egyházügyi törvény mielőbbi elfogadása; az elkobzott egyházi javak visszaszolgáltatása; minden szintű és szakirányú felekezeti oktatási intézmény létrehozása és ezek állami támogatása; a moldvai csángó hitközségek számára a magyar nyelvű misézés visszaállítását biztosító egyházpolitikai intézkedések meghozatala.[122]

Sajnos, az igazán lényeges kérdésekben ezen a területen sem születtek jelentős eredmények: nem sikerült visszaszerezni az elkobzott egyházi javakat, csupán 2000-ben elindítani az erre vonatkozó jogszabályok elfogadásának a procedúráját; nem született meg az egyházügyi törvény; nem oldódott meg a csángó-magyarok számára az anyanyelven történő misézésnek a bevezetése. Eredményként könyvelhető el, hogy sikerült magánoktatás keretében visszaállítani a minden szakirányt felölelő felekezeti oktatást.

A koalíciós prioritások utolsó fejezete az RMDSZ *ifjúságpolitikai* célkitűzéseit fogalmazza meg. Ezek között a legfontosabb a Román Ifjúsági Tanács létrehozása volna, amely tömörítené az ország ifjúsági szervezeteit, és a mindenkori román kormány partnere volna az érdekegyeztetésben, illetve az állami támogatások áttekinthető elosztásában. További célkitűzés a diákszervezetek külföldi kapcsolatainak kibontakozása érdekében annak szorgalmazása, hogy Románia csatlakozzék azon nemzetközi egyezményekhez, melyek lehetővé teszik, hogy az ISIC-kártyával rendelkező diákok kedvezményekben részesüljenek külföldön.[123] Az ifjúságpolitikai célkitűzések általánosan a román ifjúságra vonatkoznak, nincs megfogalmazva külön a romániai magyar ifjúságra vonatkozó politika a koalíciós prioritások között. A fent említett két célkitűzés közül egyik sem valósult meg. Az RMDSZ a hivatalos értékelésében az ifjúság és sport területén elért eredmények között csupán a 69/2000-es számú sporttörvény elfogadását említi, amelynek előterjesztésében a Szövetség társkezdeményező volt, megemlítve ugyanakkor azt is, hogy az alkalmazási jogszabályok még nem jelentek meg, holott a törvényben megszabott határidő lejárt.

A felsorolt területeken megvalósított eredményeket szem előtt tartva megfogalmazható az a következtetés, hogy az RMDSZ-nek a sikerek nagy részét nem a romániai magyar közösség számára kulcskérdésnek számító területeken sikerült elkönyvelnie. Születtek eredmények a magyar nyelvű oktatás, művelődés, a helyhatóságok, az anyanyelvhasználat területén, azonban a prioritásként kezelendő kérdések megoldása nem sikerült. A legnagyobb sikereket a helyhatósági anyanyelvhasználat területén, illetve az oktatás területén tudták megvalósítani. Ugyanakkor az egyik legnagyobb kudarc is az oktatás területén tapasztalható: nem sikerült létrehozni, illetve újraindítani az önálló magyar nyelvű állami egyetemet. Ugyancsak kudarcként könyvelhető el, hogy az elkobzott egyházi javak visszaszolgáltatása területén alig történtek előrelépések, és egyetlen ingatlant sem sikerült a jogos tulajdonosok birtokába visszahelyezni.

III.4. Következtetések az RMDSZ kormányzati időszakban folytatott politikájáról

Ebben az alfejezetben igyekszem röviden megfogalmazni azokat az észrevételeimet, amelyeket az 1996–2000-es időszak elemzésében egyrészt a programok kódolása és kiértékelése, másrészt a koalíciós szerepvállalás kiértékelése kapcsán sikerült megfogalmaznom.

Úgy vélem, az elemzés alapján kijelenthető, hogy az RMDSZ tudatosan készülve az esetleges kormánykoalíciós szerepvállalásra már a programdokumentumok szintjén „feláldozta” azokat az elveket és célkitűzéseket, amelyek a román társadalom számára nehezen elfogadhatóak, s amelyek

csökkentették volna a majdani kormánykoalícióban való részvétel esélyeit. Ez tetten érhető a programok szövegének összehasonlítása során is. Vagyis az RMDSZ-dokumentumokból – folyamatában tekintve az 1995-ös pártprogram és az 1997-es kormánykoalíciós cselekvési prioritások közötti időszakot – egyre több ilyen elv képviselete maradt ki, illetve szenvedett megfogalmazásbeli módosítást.[124]

Másodsorban pedig – a programok szintjén bekövetkező módosulások és a kormánykoalíciós szereplés során elért eredmények közötti kapcsolatra rámutatva – az a véleményem, hogy az egyes elvekről való lemondás szerepet játszott bizonyos kudarcok bekövetkeztében is. Az RMDSZ-nek nem sikerült megtalálnia a középutat célkitűzéseinek oly módon történő megfogalmazásával, hogy az a romániai magyar közösség szempontjából a lehető legtöbb eredmény megvalósítását eredményezze – elsősorban a kulcsfontosságú kérdésekben –, ugyanakkor a koalíciós partnerek elégedetlenségét se váltsa ki azáltal, hogy túlzottnak tűnő követeléseket támaszt. Egy kormánykoalíciós szerződés hiánya azt eredményezte, hogy egyrészt már a kormányprogramokba sem sikerült bevinni olyan kérdéseket, amelyek a romániai magyar közösség vagy akár a romániai kisebbségek érdekeit az általános megfogalmazásokon túlmenően is képviselték volna, másrészt pedig elég nehéz – és amint azt a koalíciós szereplés bebizonyította, gyakorlatilag lehetetlen – volt az RMDSZ részéről megvalósítani azokat a követeléseket, amelyekkel a kormányzati szereplés során fellépett.

Végkövetkeztetésként az RMDSZ kormányzati szereplése tekintetében az vonható le, hogy a sikerek inkább *a hivatalorientált modell*ben értelmezhetők és értékelhetők, mintsem *a politikaorientált modell*ben. Ugyanis az RMDSZ a romániai közösség számára a kormányhivatalokban elnyert pozíciók és az ezek révén hozzáférhető források által tudta kivívni egyes célok megvalósítását.[125] Ezzel szemben a törvényhozásban, de a kormányban is, amikor a Szövetség politikájának az érvényesítése került előtérbe, az RMDSZ ellentétbe került kormánykoalíciós partnereivel, főként a romániai magyarság számára kulcsfontosságú kérdésekben. Mindezek ellenére nem lenne helyes kijelenteni, hogy az RMDSZ-nek semmit, vagy majdnem semmit sem sikerült megvalósítania a négyéves kormányzati szereplés által. A romániai magyarság számára jelentős eredmény, hogy megnőtt a forrásokhoz való hozzáférés lehetősége, továbbá egyes állami intézményekben megnőtt a magyar szakemberek száma.[126] Azonban tény, hogy az RMDSZ nem volt képes a nagyobb jelentőséggel bíró kérdésekben megszerezni koalíciós partnereinek a támogatását. Feltehető a kérdés, hogy határozottabb, radikálisabb politizálással az elért eredmények, a megvalósított célkitűzések milyen mértékben lettek volna látványosak, mennyivel sikerült volna többet megvalósítani belőlük? E kérdésre azonban szakmai szem-

pontból nem adható objektív és tudományosan megalapozott válasz, és nem is célom, hogy dolgozatomban erre megpróbáljak választ keresni.

A korszakot lezáró elemzésem végszava az lehetne, hogy az RMDSZ kormányzati szereplésének kudarcait már a koalícióra lépés körülményei nagymértékben megpecsételték azáltal, hogy az RMDSZ olyan pártként tüntette fel magát, amely nem támaszt különösebb követeléseket a kormányzati céljait illetően, és amely egyetért a kormány politikájával. A koalíciós partnerek ezt a hozzáállást a későbbiek során maximálisan kihasználták, és miközben az RMDSZ jóhiszeműen betartotta vállalásait s szavazataival támogatta a törvényhozásban a kormány kezdeményezéseit, azzal kellett szembesülnie, hogy a sajátos céljai megvalósításában nem támogatják partnerei. Erre utal Dan Pavel is, aki szerint a koalíció pártjai közötti doktrinális és pártopcióbeli nézetkülönbségek bebizonyították, hogy nem voltak ezekre nézve világos egyezségek, vagy amikor voltak, nem tartották be őket. A legszembeszökőbb eset az RMDSZ által 1996 végén tett – a Szövetség kormányba lépésének feltételeire vonatkozó – ígéretekkel kapcsolatos. Eme ígéreteket sem tételesen, sem szellemükben nem tartották tiszteletben.[127] Természetesen ez a kijelentésem eléggé sarkított, egy későbbi elemzésben ezt árnyalni lehetne azáltal, hogy megvizsgálnánk, a kormányon belüli viták milyen mértékben határozták meg az RMDSZ által elért eredményeket, melyek voltak azok az RMDSZ követelések, amelyek a partnerek egyértelmű nemtetszését eredményezték, illetve a szövetségen belüli erőviszonyok milyen hatással voltak e célok képviseletére.

I. számú függelék: Az 56 standard kategória

1. témakör: Külkapcsolatok (Domain 1: External Relations)

101 Pozitív viszonyulás a speciális külkapcsolatokhoz (Foreign Special Relationships: positive)
102 Negatív viszonyulás a speciális külkapcsolatokhoz (Foreign Special Relationships: negative)
103 Imperializmus-ellenesség (Anti-Imperialism)
104 Pozitív viszonyulás a hadsereghez (Military: positive)
105 Negatív viszonyulás a hadsereghez (Military: negative)
106 Béke (Peace)
107 Internacionalizmushoz való pozitív viszonyulás (Internationalism: positive)
108 Pozitív viszonyulás a Európai Közösséghez (European Community: positive)
109 Internacionalizmushoz való negatív viszonyulás (Internationalism: negative)
110 Negatív viszonyulás a Európai Közösséghez (European Community: negative)

2. témakör: Szabadság és demokrácia (Domain 2: Freedom and Democracy)
201 Szabadság és emberi jogok (Freedom and Human Rights)
202 Demokrácia (Democracy)
203 Alkotmányosság pozitív/kedvező említése (Constitutionalism: positive)
204 Alkotmányosság negatív/kedvezőtlen említése (Constitutionalism: negative)

3. témakör: Politikai rendszer (Domain 3: Political System)
301 Decentralizáció (Decentralisation)
302 Centralizáció, központosítás (Centralisation)
303 Kormányzati és közigazgatási hatékonyság (Governmental and Administrative Efficiency)
304 Politikai korrupció (Political Corruption)
305 Politikai autoritás (Political Authority)

4. témakör: Gazdaság (Domain 4: Economy)
401 Szabad vállalkozás (Free Enterprise)
402 Ösztönzők (Incentives)
403 Piaci szabályozás (Market Regulation)
404 Tervgazdaság, gazdasági tervezés (Economic Planning)
405 Korporatizmus (Corporatism)
406 Protekcionizmushoz való pozitív viszonyulás (Protectionism: positive)
407 Protekcionizmushoz való negatív viszonyulás (Protectionism: negative)
408 Gazdasági célok (Economic Goals)
409 Keynes-i kereslet menedzsment (Keynesian Demand Management)
410 Termelékenység (Productivity)
411 Technológia és infrastruktúra (Technology and Infrastructure)
412 Irányított gazdaság (Controlled Economy)
413 Államosítás (Nationalisation)
414 Hagyományos gazdaság, gazdasági ortodoxia (Economic Orthodoxy)
415 Marxista elemzés (Marxist Analysis)
416 Fejlődés (növekedés)ellenes gazdaság (Anti-Growth Economy)

5. témakör: Jólét és életszínvonal (Domain 5: Welfare and Quality of Life)
501 Környezetvédelem (Environmental Protection)
502 Kultúra (Culture)
503 Társadalmi igazságosság, méltányosság (Social Justice)
504 Jóléti állam kiterjesztése (Welfare State Expansion)
505 Jóléti állam korlátozása (Welfare State Limitation)
506 Oktatás kiterjesztése (Education Expansion)
507 Oktatás korlátozása (Education Limitation)

6. témakör: Társadalmi szerkezet (Domain 6: Fabric of Society)

601 Pozitív viszonyulás a nemzeti életmódhoz (National Way of Life: positive)
602 Negatív viszonyulás a nemzeti életmódhoz (National Way of Life: negative)
603 Hagyományos erkölcsök kedvező/pozitív említése (Traditional Morality: positive)
604 Hagyományos erkölcsök kedvezőtlen/negatív említése (Traditional Morality: negative)
605 Törvény és rend (Law and Order)
606 Társadalmi harmónia, összhang (Social Harmony)
607 Pozitív viszonyulás a multikulturalizmushoz (Multiculturalism: positive)
608 Negatív viszonyulás a multikulturalizmushoz (Multiculturalism: negative)

7. témakör: Társadalmi csoportok (Domain 7: Social Groups)

701 Munkásosztály, munkáscsoportok kedvező/pozitív említése (Labour Groups: positive)
702 Munkásosztály, munkáscsoportok kedvezőtlen/negatív említése (Labour Groups: negative)
703 Mezőgazdaság (Agriculture)
704 Középosztály és értelmiség (Middle Class and Professional Groups)
705 Kisebbségi csoportok (Minority Groups)
706 Nem-gazdasági demográfiai csoportok (Non-Economic Demographic Groups)

II. számú függelék: Az átmeneti demokráciákra vonatkozó 53 alkategória

1. témakör: Külkapcsolatok (Domain 1: External Relations)

1011 Pozitív viszonyulás Oroszország/Szovjetunió/FÁK-hoz (Russia/USSR/CIS: Positive)
1012 Pozitív viszonyulás a nyugati államokhoz (Western States: Positive)
1013 Pozitív viszonyulás a kelet-európai országokhoz (Eastern European Countries: positive)
1014 Pozitív viszonyulás a balti államokhoz (Baltic States: Positive)
1015 Pozitív viszonyulás az Északi Tanácshoz (Nordic Council: Positive)
1016 Pozitív viszonyulás a Jugoszláv SZK-hoz (SFR Yugoslavia: Positive)
1021 Negatív viszonyulás Oroszország/Szovjetunió/FÁK-hoz (Russia/USSR/CIS: Negative)
1022 Negatív viszonyulás a nyugati államokhoz (Western States: Negative)
1023 Negatív viszonyulás a kelet-európai országokhoz (East European Countries: Negative)
1024 Negatív viszonyulás a balti államokhoz (Baltic States: Negative)
1025 Negatív viszonyulás az Északi Tanácshoz (Nordic Council: Negative)
1026 Negatív viszonyulás a Jugoszláv SZK-hoz (SFR Yugoslavia: Negative)

1031 Negatív viszonyulás a orosz hadsereghez (Russian Army: Negative)
1032 Függetlenség kedvező/pozitív említése (Independence: Positive)
1033 Nemzetek jogai kedvező/pozitív említése (Rights of Nations: Positive)

2. témakör: Szabadság és demokrácia (Domain 2: Freedom and Democracy)
2021 Átmenet a demokráciába, (demokratikus átmenet) (Transition to Democracy)
2022 Szigorú kritériumok alapján defineált állampolgárság (Restrictive Citizenship)
2023 Laza kritériumok alapján defineált állampolgárság (Lax Citizenship)
2031 Elnöki rendszer kedvező/pozitív említése (Presidential Regime: Positive)
2032 Köztársaság kedvező/pozitív említése (Republic: Positive)
2041 Monarchia kedvező/pozitív említése (Monarchy: Positive)

3. témakör: Politikai rendszer (Domain 3: Political System)
3011 Központi hatalom kedvező/pozitív említése (Republican Powers: Positive)
3051 Politikai helyzet kedvezőtlen/negatív említése (Public Situation: Negative)
3052 Pozitív viszonyulás a kommunizmushoz (Communist: Positive)
3053 Negatív viszonyulás a kommunizmushoz (Communist: Negative)
3054 Rehabilitáció és kárpótlás (Rehabilitation and Compensation)
3055 Politikai koalíciók (Political Coalitions)

4. témakör: Gazdaság (Domain 4: Economy)
4011 Pozitív viszonyulás a privatizációhoz (Privatisation: Positive)
4012 Gazdaság feletti ellenőrzés kedvezőtlen/negatív említése (Control of Economy: Negative)
4013 Pozitív viszonyulás a tulajdon-visszaszolgáltatáshoz (Property-Restitution: Positive)
4014 Pozitív viszonyulás a bónos privatizációhoz (Privatisation Vouchers: Positive)
4121 Pozitív viszonyulás a társadalmi tulajdonhoz (Social Ownership: Positive)
4122 Pozitív viszonyulás a vegyes gazdasághoz (Mixed Economy: Positive)
4123 Pozitív viszonyulás a köztulajdonú iparhoz (Publicly-Owned Industry: Positive)
4124 Pozitív viszonyulás a szocialista tulajdonhoz (Socialist Property: Positive)
4131 Negatív viszonyulás a tulajdon-visszaszolgáltatáshoz (Property-Restitution: Negative)
4132 Negatív viszonyulás a privatizációhoz (Privatisation: Negative)

5. témakör: Jólét és életszínvonal (Domain 5: Welfare and Quality of Life)
5021 Magán- és közfinanszírozás a kultúrában (Private-Public Mix in Culture)
5031 Magán- és közfinanszírozás a társadalmi igazságosságban (Private-Public Mix in Social Justice)
5041 Magán- és közfinanszírozás a jólétben (Private-Public Mix in Welfare)
5061 Magán- és közfinanszírozás az oktatásban (Private-Public Mix in Education)

6. témakör: Társadalmi szerkezet (Domain 6: Fabric of Society)
6011 A Karabach (Karabük)-kérdés (The Karabakh Issue)
6012 Szovjetunió újjáépítése (Rebuilding the USSR)
6013 Nemzetbiztonság (National Security)
6061 Általános válság (General Crisis)
6071 Pozitív viszonyulás a kulturális autonómiához (Cultural Autonomy: Positive)
6072 Multikulturalizmus: pozitív viszonyulás a cigány/roma kisebbséghez (Multiculturalism pro Roma)
6081 Multikulturalizmus: negatív viszonyulás a cigány/roma kisebbséghez (Multiculturalism against Roma)

7. témakör: Társadalmi csoportok (Domain 7: Social Groups)
7051 Belső kisebbségek (Minorities Inland)
7052 Külső kisebbségek (Minorities Abroad)
7061 Háborús résztevők (War Participants)
7062 Menekültek (Refugees)

III. számú függelék: Az általam létrehozott 12 alkategória

Ebben a fügelékben az általam létrehozott tizenkét alkategóriát sorolom fel, elnevezésük és meghatározásuk ismertetésével. Megjegyzem, hogy nem tartottam fontosnak megadni a kategóriák angol elnevezését is, ugyanis csak az RMDSZ-programok elemzésére hoztam őket létre, nem használhatók országok közötti összehasonlításokra.

1. témakör: Külkapcsolatok (Domain 1: External Relations)
1013a Magyarország(gal való kapcsolatok) kedvező említése
1081 Nemzetközi (EU-s) dokumentumok, szerződések, jogszabályok

3. témakör: Politikai rendszer (Domain 3: Political System)
3012 Regionalizmus és regionális politika

4. témakör: Gazdaság (Domain 4: Economy)
4081 Turizmus

5. témakör: Jólét és életszínvonal (Domain 5: Welfare and Quality of Life)
5042 Egészségügy

6. témakör: Társadalmi szerkezet (Domain 6: Fabric of Society)
6073 Magyar nyelvű kultúra, művelődés
6074 Magyar nyelvű oktatás
6075 Kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás
6076 Kisebbségi egyházak és felekezetek

6077 Autonómiaformák
6078 Szórvány
6079 Civil társadalom

Az egyes kategóriák definíciója:

1013a Magyarország(gal való kapcsolatok) kedvező említése

Ebbe a kategóriába kódoltam azokat a kijelentéseket, amelyek pozitívan értékelik a Magyarországhoz fűződő kapcsolatokat, hangsúlyozzák ezek szükségességét, továbbá minden olyan kijelentést, amely a magyar közösséghez, a magyar nemzethez, a magyar kultúrához való kötődést fejezi ki.

1081 Nemzetközi (EU-s) dokumentumok, szerződések, jogszabályok

Egyes nemzetközi (elsősorban európai és EU-s) jogszabályok, szerződések, dokumentumok, normák kedvező említése, illetve ezeknek a román állam részéről való betartásának/tiszteletben tartásának szükségessége; a román jogrendnek ezekhez a dokumentumokhoz történő igazítása. (pl. az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1201/1993. sz. Ajánlása és az 508-as számú Határozata, az EBESZ Koppenhágai és Helsinki Határozatai, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája stb.)

3012 Regionalizmus és regionális politika

A regionális együttműködések szorgalmazása, belföldi és határmenti régiók közötti kapcsolatok ápolása, különféle regionális politikákra vonatkozó célkitűzések.

4081 Turizmus

A turizmussal kapcsolatos kijelentések és programrészek, idegenforgalom stb.

5042 Egészségügy

A szociálpolitikai intézkedések és alapelvek közül azokat kódoltam ebbe az alkategóriába, amelyek kimondottan az egészségügyi kérdésekkel foglalkoznak: az egészségügy szerkezetének átalakítása, anyagi támogatás az egészségügynek, orvosokra és páciensekre vonatkozó célkitűzések stb.

6073 Magyar kultúra, művelődés

Ebbe az alkategóriába kódoltam azokat a követeléseket, elveket, amelyek a nemzeti kisebbségek (elsősorban a magyar) kulturális intézményeinek létrehozásával, támogatásával kapcsolatosak. (Pl. Nemzetiségi Kulturális Statútum létrehozása; magyar művelődési intézmények támogatása; magyar nyelvű tömegtájékoztatás, ezen belül a rádió- és TV-műsorok bővítése, új adók létrehozása; magyar nyelvű kiadók, kiadványok, művelődési események finanszírozása; a magyar kultúra támogatása.) Dolgozatom esetében elsősorban a magyar nyelvű kultúrával és művelődéssel kapcsolatos kérdések jelentkeznek, azon-

ban kisebb számban találunk olyan kijelentéseket is, amelyek általánosan a kisebbségek kultúrájával és művelődésével kapcsolatosak.

Megjegyzések: *Fontos megjegyezni, hogy létezik egy* kulturális autonómia *nevű alkategória is az eredeti kódrendszerben (6071), azonban mégis szükségesnek tartottam létrehozni ezt az alkategóriát, mivel a magyar művelődési élettel és kultúrával kapcsolatos kijelentések között sok olyan van, ami nem sorolható egyértelműen a kulturális autonómia kategóriába. Ezért, az eredeti kategóriába tulajdonképpen csak azokat a kijelentéseket soroltam, amelyekben tételesen megjelenik a kulturális autonómia kifejezés.*

6074 Magyar nyelvű oktatás

Ebbe az alkategóriába soroltam azokat a kijelentéseket, amelyek a magyar nyelvű önálló oktatási hálózat létrehozására, támogatására vonatkoznak. (Pl. magyar tannyelvű tagozat létrehozása a különböző egyetemeken, akár név szerint is megnevezve az illető oktatási intézményt; a teljes magyar nyelvű oktatási hálózat létrehozása és bővítése; magyar szakemberek bevonása az oktatással kapcsolatos döntéshozatalba; a magyar nyelvű tankönyvek támogatása; sajátos tantervek kidolgozása a magyar diákok számára stb.). Az előző kategóriához hasonlóan, ide is kerültek egyes kisebbségi oktatásra vonatkozó kijelentések, amelyek szövegkörnyezetéből azonban kitűnik, hogy elsősorban a magyar oktatással kapcsolatosak.

6075 Kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás

Ebbe az alkategóriába soroltam számos olyan kijelentést, amelyek a nemzeti kisebbségek különböző jogaira (emberi és kisebbségi jogok, közösségi jogok) vagy a nemzeti kisebbségek védelmére vonatkoznak – azonban konkrét formában megnevezve –, illetve a nemzeti identitással kapcsolatosak (pl. anyanyelvhasználat joga a különböző intézményekben, közigazgatásban; nemzeti kisebbségek nyelvi védelme és nyelvi sajátosságainak megőrzése; nemzeti identitás megőrzésével kapcsolatos kérdések; a kisebbségek méltányos képviseltének biztosítása; nemzeti kisebbségek intézményi és jogi kereteinek kiépítése és fejlesztése; nemzeti szimbólumok használatának joga; asszimiláció elítélése, asszimilációellenes törekvések; kisebbségvédelmi kerettörvény elfogadásának szükségessége stb.).

Megjegyzés: *nem soroltam ebbe az alkategóriába azokat a kijelentéseket, amelyek a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos pozitív kijelentéseket tartalmaznak, azonban általánosan, anélkül, hogy konkrétan megneveznének valamely jogokat, illetve általában beszélnek a kisebbségek védelmének szükségességéről. Ezeket a 7052-es külső kisebbségek kategóriába kódoltam.*

6076 Kisebbségi egyházak és felekezetek

Ebbe a kategóriába soroltam az általában a kisebbségi egyházakkal kapcsolatos kérdéseket, kiváltképp a történelmi magyar egyházakkal kapcsolatos kijelentéseket. (pl. kisebbségi egyházak támogatása, örökségük és vagyonuk megőrzése stb.) Azonban ezt a kódszámot kapták egyes olyan egyházakkal és egyházpolitikával kapcsolatos általánosnak

tűnő kijelentések is, amelyek nem beszélnek konkrétan valamely kisebbségi egyházról, viszont olyan követeléseket fogalmaznak meg, amelyek megvalósulása elsősorban a kisebbségi egyházakat érintik (pl. felekezeti oktatás, a szerzetesrendek létrehozásának támogatása, az egyházügyi és a vallásfelekezetekkel kapcsolatos törvény elfogadásának szükségessége stb.).

Megjegyzés: *A egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásával kapcsolatos célkitűzéseket nem ebbe a kategóriába soroltam, azok a tulajdon-visszaszolgáltatáshoz való pozitív viszonyulás (4013-as) alkategóriába kerültek.*

6077 Autonómiaformák

Ebbe az alkategóriába kódoltam elsősorban az RMDSZ programjainak azon kijelentéseit, amelyek a Szövetség autonómiapolitikájának vetületeit jelenítik meg. Azonban ezt a kódszámot kapták más szakterületek azon kijelentései is, amelyek egyes intézményi vagy más autonómiákra vonatkoznak (területi autonómia), és multikulturális vagy kisebbségi vetületük is van (önszerveződés, a belső önrendelkezés elve a koppenhágai záródokumentum alapján). Ezen állításokat külön kell választani a decentralizáció témakörtől, ahová esetleg besorolhatók lennének. Kivétel az oktatás és a művelődés, amelyek a 6073-as és 6074-es kódszámokat kapták.

6078 Szórvány

Ide kódoltam azokat a kijelentéseket, amelyek a szórványban élőkre, elsősorban a csángó-magyarokra vonatkoznak.

Megjegyzés: *Az elemzés finomítása érdekében fontosnak tartottam, hogy a szórványban élő kisebbség és elsősorban a csángó-magyarokkal kapcsolatos kérdéseket ne kódoljam egy nagyobb kategóriába, ugyanis azáltal nem derülne ki, hogy egy sajátos kérdésről van szó. Szükségesnek tartottam a külön alkategória létrehozását még akkor is, hogyha ebbe a kategóriába kevés kijelentés kódolandó.*

6079 Civil társadalom

Mivel az RMDSZ-programjaiban több helyen is jelentkeznek olyan kijelentések, amelyek a civil társadalommal kapcsolatosak, fontosnak tartottam e téma elkülönítését a multikulturalizmus kategórián belül. Azokat a kijelentéseket kódoltam ezzel a számmal, amelyek a civil társadalom megteremtésének szükségességét emelik ki, elsősorban a magyar civil társadalmi kezdeményezések tekintetében, továbbá az RMDSZ-nek a magyar civil szervezetekkel fenntartott kapcsolataira vonatkozó kijelentéseket, valamint azokat, amelyek a magyar civil társadalmi szervezetek elismerését és támogatását célozzák.

Felhasznált irodalom

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai. (Elfogadta az RMDSZ V. kongresszusa, Marosvásárhely, 1997. október 3–4.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999 (CD-ROM).* RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Programja. Elfogadta az RMDSZ IV. kongresszusa, Kolozsvár, 1995. május 26–28. In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999 (CD-ROM).* RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

Bakk Miklós: 1989–1999: a Romániai Magyar Demokrata Szövetség első tíz éve. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2000.* Szórvány Alapítvány–Polis Kk., Temesvár–Kolozsvár, 2000. 20–26.

Bakk Miklós – Bodó Barna – Kántor Zoltán – Lőrincz D. József – Salat Levente – Szász Alpár Zoltán: Az erdélyi magyar politikatudomány a második évezred utolsó évtizedében. In Tánczos V. – Tőkés Gy. (szerk.): *Tizenkét év. Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990–2001 közötti eredményeiről*, I. kötet. Sapientia Alapítvány, Kolozsvár, 2002. 397–467.

Balázs Sándor: A hatalomban vagy a hatalomból. *Magyar Kisebbség*, 1998. 2. sz.

Borbély Imre – Borbély Zsolt Attila: RMDSZ: érték, érdek és hatalom, 1989–1998. *Magyar Kisebbség,* 1998. 2.sz.

Csapó I. József: Nemzeti közösség autonómiája, avagy nemzeti kisebbség kiszolgáltatottsága. *Magyar Kisebbség*, 1998. 2. sz.

De Winter, Lieven: Conclusion: a comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties. In Lieven de Winter – Huri Türsan (eds.): *Regionalist Parties in Western Europe*. Routledge, London–New York, 1998.

Együtt sikerülni fog. Az RMDSZ választási programja, 1996. In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999. (CD-ROM).* RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

Enyedi Zsolt – Körösényi András: *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

K. Bodor András – Papp Gyula Attila: 1999 kisebbségpolitikailag fontos belpolitikai eseményei. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2000.* Szórvány Alapítvány–Polis Kk., Temesvár–Kolozsvár, 2000. 240–249.

Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció 1996–2000. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2001.* Szórvány Alapítvány–Polis Kk., Temesvár–Kolozsvár, 2001. 26–48.

Kitschelt, Herbert: Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies. Theoretical Propositions. *Party Politics*, vol. 1. no. 4 (1995), 447–472.

Lijphart, Arend: *Modele ale democraţiei. Forme de guvernare şi funcţionare în treizeci şi şase de ţări.* Editura Polirom, Bucureşti, 2000.

Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996–2000. RMDSZ, 2000.

Müller-Rommel, Ferdinand : Small Parties in Comparative Perspective. The State of the Art. In Ferdinand Müller-Rommel – Geoffrey Pridham (eds.): *Small Parties in Western Europe. Comparative and National Perspectives*. Sage Publications, London, 1991. 1–22.

Pavel, Dan: Performanța coaliției? Rămânerea împreună. *Sfera Politicii*, 1999. 1. sz.

Péter Zsuzsa: A 2000-ben elfogadott kisebbségpolitikailag fontos jogszabályok. In Bodó Barna (szerk.): *României Magyar Évkönyv 2001.* Szórvány Alapítvány–Polis Kk., Temesvár–Kolozsvár, 2001. 386–391.

Program de guvernare 1997–2000. *Monitorul Oficial al României,* anul VIII, nr. 342 (12 dec. 1996).

Program de guvernare 1998–2000. *Monitorul Oficial al României,* anul X, nr. 152 (16 apr. 1998).

Program de guvernare. *Monitorul Oficial al României,* anul XI, nr. 625 (22 dec. 1999).

RMDSZ Közlöny, 23. sz. (1996. nov.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989-1999. (CD-ROM).* RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

RMDSZ Tájékoztató, IV. évf., 899. sz. (1996. Okt. 31.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989-1999. (CD-ROM).* RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

RMDSZ Tájékoztató, IV. évf., 912. sz. (1996. nov. 19.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989-1999 (CD-ROM).* RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

RMDSZ Tájékoztató. IV. évf., 913. sz. (1996. nov. 20.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989-1999 (CD-ROM).* RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

RMDSZ Tájékoztató. IV. évf., 920. sz. (1996. nov. 29.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989-1999 (CD-ROM).* RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

RMDSZ Tájékoztató. IV. évf., 925. sz. (1996. dec. 6.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989-1999 (CD-ROM).* RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

RMDSZ Tájékoztató. IV. évf., 933. sz. (1996. dec. 18.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989-1999 (CD-ROM).* RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

RMDSZ Tájékoztató. IV. évf., 935. sz. (1996. dec. 20.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989-1999 (CD-ROM).* , RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

România – Biroul Electoral Central. Alegerea preşedintelui României. [www.kappa.ro/guv/bec/r-prs.html] és [www.kappa.ro/guv/bec/r-pr2.html]

România – Biroul Electoral Central. Alegerea Camerei Deputaților [www.kappa.ro/guv/bec/r-dep.html]

România – Biroul Electoral Central. Alegerea Senatului [www.kappa.ro/guv/bec/r-sen.html]

România – Biroul Electoral Central. Rezultatele oficiale ale alegerilor locale din 1996. [hhtp://www.kappa.ro/guv/bec96loc/rz96lcgf.html]

Smith, Gordon: In Search of Small Parties: Problems of Definition, Classification and Significance. In Ferdinand Müller-Rommel – Geoffrey Pridham (eds.) *Small Parties in Western Europe: Comparative and National Perspectives.* Sage Publications, London, 1991.

Somai József: Nézőpont a kormánykoalícióról, különös tekintettel az RMDSZ struktúrájára, programjára és működésére. *Magyar Kisebbség*, 1998. 2. sz.

Szatmári Tibor: Sajtószemle: Magyar elnök Romániában? *Szövetség*, III. évf., 8. sz. (1996. Aug.) In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999. (CD-ROM).* RMDSZ Ügyvezető Elnökség Kolozsvár, 2000.

Szász Alpár Zoltán: A magyar kisebbség részvétele a hatalomgyakorlásban: 1990–2001. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2002.* Szórvány Alapítvány–Polis Kk., Temesvár–Kolozsvár, 2002. 47–57.

Szász Alpár Zoltán: Etnoregionalista pártok és választóik Nyugat-Európa hat országában. In Veres Valér – Gyarmati Zsolt (szerk.): *Társadalom- és humán tudományok*. Kriterion Kk., Kolozsvár, 2001. 135–157.

Szász Alpár Zoltán: Recent Developments in Romanian Political Life. In Levente Salat – Monica Robotin (eds.): *Managing Diversity in Post-Communist Europe. Minorities in Government in Macedonia, Romania and Slovakia*. CEU Press, Budapest, 2003.

Szász Alpár Zoltán: *Partide şi sisteme de partide.* UBB Cluj, Centrul de Formare Continuă şi Învăţământ la Distanţă. Cluj-Napoca, 2003.

Szőcs Géza: Az RMDSZ faszadizmusáról és egyebekről hét tételben. *Magyar Kisebbség*, 1998. 2. sz.

Toró T. Tibor: Az RMDSZ kormánykoalíciós szerepvállalása: zsákutca vagy kiút egy hatékonyabb politikai érdekképviselet felé? *Magyar Kisebbség*, 1998. 1. sz.

Voicu George: *Pluripartitismul. O teorie a democraţiei*. Editura All, Bucure[ti, 1998.

Volkens, Andrea: *Manifesto Coding Instructions.* Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB). Berlin, February 2002, Discussion Paper FS III 02-201, [http://skylla.wz-berlin.de/pdf/2002/iii02-201.pdf]

Jegyzetek

[1] A továbbiakban a Szövetség megnevezést az RMDSZ megnevezés szinonimájaként használom.

[2] Szükséges megjegyezni, hogy a romániai elemzők többsége az 1996–2000 közötti időszak kapcsán két kormányváltásról beszél: az 1998-as kormányváltásról, amikor a Victor Ciorbea vezette kormány helyébe a Radu Vasile vezette kormány lépett, valamint az 1999 decemberi kormányváltásról, amikor a Vasile-kormányt a Mugur Isărescu vezette kormány váltotta fel. Ezek az elemzők figyelmen kívül hagyják, hogy a Román Szociáldemokrata Pártnak a kormányból való kilépése a 2000. évi választások előtt szintén kormányváltásnak számít. Lásd. Szász Alpár Zoltán: Recent Developments in Romanian Political Life.

[3] Borbély Imre – Borbély Zsolt Attila: RMDSZ: érték, érdek és hatalom, 1989–1998.; Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció 1996–2000.; Toró T. Tibor: Az RMDSZ kormánykoalíciós szerepvállalása: zsákutca vagy kiút egy hatékonyabb politikai érdekképviselet felé?; Balázs Sándor: A hatalomban vagy a hatalomból.; Csapó I. József: Nemzeti közösség autonómiája, avagy nemzeti kisebbség kiszolgáltatottsága; Somai József: Nézőpont a kormánykoalícióról, különös tekintettel az RMDSZ struk-

túrájára, programjára és működésére; Szőcs Géza: Az RMDSZ faszadizmusáról és egyebekről hét tételben.

[4] Bakk Miklós – Bodó Barna – Kántor Zoltán – Lőrincz D. József – Salat Levente – Szász Alpár Zoltán: Az erdélyi magyar politikatudomány a második évezred utolsó évtizedében.

[5] Bakk Miklós: Rejtett regionalitás. *Provincia*, 2000, 12. sz.

[6] Molnár Gusztáv: A romániai politikai tömörülések regionális megoszlása. *Provincia*, 2001. 1–2. sz.

[7] Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i. m.*

[8] Kántor Zoltán: *National Minorities, Democracy and Consociationalism: The Case of Hungarians in Romania*. Central European University, Political Science Department, Budapest, 1996. MA Thesis.

[9] Szász Alpár Zoltán: *Political Mobilization of National and Ethnic Minorities*. Central European University, Political Science Department, Budapest, 1996, MA Thesis.

[10] Bakk Miklós – Bodó Barna – Kántor Zoltán – Lőrincz D. József – Salat Levente – Szász Alpár Zoltán *i. m.* 419.

[11] Szász Alpár Zoltán: Etnoregionalista pártok és választóik Nyugat-Európa hat országában.

[12] Uo. 138 o.

[13] Uo.

[14] De Winter Lieven: Conclusion: A Comparative Analysis of the Electoral, Office and Policy Success of Ethnoregionalist Parties.

[15] De Winter Lieven *i. m.* Hivatkozik rá: Szász Alpár Zoltán *i. m.* 140.

[16] Uo.

[17] Ferdinand Müller-Rommel: Small Parties in Comparative Perspective. The State of the Art. Hivatkozik rá Szász Alpár Zoltán *i.m.* 140–143.

[18] Uo. 144.

[19] Uo.

[20] Uo.

[21] Uo. 149.

[22] Szász Alpár Zoltán: A magyar kisebbség részvétele a hatalomgyakorlásban: 1990–2001.

[23] Uo. 50.

[24] Uo. 52.

[25] Szász Alpár Zoltán: Etnoregionalista pártok és választóik Nyugat-Európa hat országában. 141.

[26] Enyedi Zsolt – Körösényi András: *Pártok és pártrendszerek*. 190.

[27] Lásd Lijphart, Arend: *Modele ale democrației. Forme de guvernare şi funcționare în treizeci şi şase de țări.* 99–100.

[28] Enyedi Zsolt – Körösényi András *i. m.* 187–201.

[29] Uo. 191.

[30] Uo. 192.

[31] Uo.
[32] Uo. 193.
[33] Uo.
[34] Uo. 197.
[35] Uo. 198.
[36] Uo. 199–200.
[37] Uo. 200.
[38] Uo. 190.
[39] Uo.
[40] Uo. 191–192.
[41] Uo. 193.
[42] Uo. 195–197.
[43] Lijphart, Arend *i. m.* 131–132.
[44] Uo. 135–137.
[45] Enyedi Zsolt – Körösényi András *i. m.* 203–204.
[46] A módszert ismertető kézikönyv Andrea Volkens *Manifesto Coding Instructions* című munkája. A kézikönyv a szerző 1992-ben megjelent Content Analysis of Party Programmes in Comparative Perspective: Handbook and Coding Instructions című munkájának második, javított kiadása. A benne bemutatott kódolási eljárás és osztályozási séma (classification scheme) alapjait David Robertson dolgozta ki egy 1976-os művében a brit pártverseny vizsgálatára. 1979-ben megalakult a Manifesto Research Group (MRG) a European Consorium for Political Research (ECPR) kutatócsoportjaként, amely a pártok politikai álláspontjainak összehasonlító tartalomelemzésével foglalkozott. Az MRG választási programokat gyűjtött és kódolt, hogy felmérje a pártok politikai preferenciáit. A csoport tagjai fejlesztették ki a tartalomelemzésre szolgáló osztályozási sémát, amelynek megbízhatóságát és érvényességét a csoporton belüli megbeszélések és viták révén ellenőrizték. 1989 után a berlini Social Science Research Centre (Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung – WZB) továbbfejlesztette és bővítette az MRG adatbázisát, majd kidolgozta ezt a munkaanyagot mintegy bevezetőként a kódolási eljárás megismertetése végett.
[47] Uo. 1–2.
[78] Uo.
[49] Uo. 2.
[50] Szász Alpár Zoltán: *Partide şi sisteme de partide*.
[51] Az idézet eredetije: „Content analysis is 'a research technique for the objective, systematic, and quantitative description of the manifest content of communication' (Berelson 1971:18)." Idézi Volkens, Andrea: *Manifesto Coding Instructions.* 3.
[52] Uo.
[53] Uo. 3–5.
[54] Uo. 4.
[55] Uo. 5.
[56] Uo. 7–8.

[57] Uo. 8–9.
[58] Uo. 8.
[59] Uo. 9–10.
[60] Uo. 11–13.
[61] Uo. 13.
[62] Forrás**:** România – Biroul Electoral Central. Rezultatele oficiale ale alegerilor locale din 1996. (Saját számítások az internetes honlap adatainak felhasználásával.)
[63] Bakk Miklós: 1989–1999: a Romániai Magyar Demokrata Szövetség első tíz éve. 27.
[64] Forrás: România – Biroul Electoral Central. Rezultatele oficiale ale alegerilor locale din 1996. (Saját számítások az internetes honlap adatainak felhasználásával.)
[65] Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i. m.* 31.
[66] Balázs Sándor *i. m.*
[67] Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i. m.* 31.
[68] *Együtt sikerülni fog.* Az RMDSZ választási programja, 1996.
[69] Szatmári Tibor: Sajtószemle: Magyar elnök Romániában?
[70] *RMDSZ Tájékoztató*, IV. évf. 899. sz.
[71] Voicu, George: *Pluripartitismul. O teorie a democrației.* 230.
[72] *RMDSZ Közlöny*, 23. sz.
[73] Forrás: România – Biroul Electoral Central. Alegerea preşedintelui României.
[74] *RMDSZ Tájékoztató*, IV. évf., 912. Sz.
[75] Ez az értelmezés nem számol azzal, hogy a 15 ex officio kisebbségi képviselő nem szereplője a kormánykoalíciós tárgyalásoknak. Hogyha ekvivalens alsóházzal számolunk, a két említett párt százalékaránya ugyancsak 53%. Vö. Szász Alpár Zoltán: Recent Developments in Romanian Political Life. 5–6.
[76] Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i. m.* 31.
[77] Smith, Gordon: In Search of Small Parties: Problems of Definition, Classification and Significance. 36. Hivatkozik rá Szász Alpár Zoltán: Etnoregionalista pártok és választóik Nyugat-Európa hat országában. 141. Hasonló, de más értelmezést használ Szász Alpár Zoltán: Recent Developments in Romanian Political Life. 9.
[78] *RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 913. sz.
[79] *RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 920. sz.
[80] Toró T. Tibor *i. m.*
[81] Bakk Miklós *i. m.* 28.
[82] *RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 925. sz.
[83] *RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 933. sz.
[84] *RMDSZ Tájékoztató*. IV. évf., 935. sz.
[85] A felsorolt dokumentumok az RMDSZ programokban – főként az 1995-ös párt-programban és az 1999-es pártprogramban – jelennek meg ilyen megnevezésben.
[86] A táblázatban – és a dolgozatban található többi táblázatban is – helyszűke miatt csupán az egyes kategóriák kódszámát használom, az illető kódszámokhoz tartozó kategóriák nevei az I–III. számú függelékekben találhatók meg.

[87] A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

[88] Uo.

[89] *Együtt sikerülni fog.* Az RMDSZ választási programja, 1996.

[90] Mivel a teljes kormányprogramok kódolására időhiány miatt nem kerülhetett sor, összehasonlítási alapként azt tekintem, hogy milyen terjedelemben jelentek meg ezek a programok a Hivatalos Közlönyben, és az oldalszámhoz viszonyítva mekkora a magyarság-orientált kvázi-mondatok száma. Tekintettel arra, hogy a Ciorbea-kormányprogram, a Vasile-, az Isărescu- és a Năstase-kormányok programjaitól eltéroen más formátumban jelent meg a Hivatalos Közlönyben, az összehasonlításnál figyelembe veszem azt is, hogy az România Törvényhozása (Legislaţia României) című jogszabálygyűjteményben miként jelentek meg a kormányprogramok. Ez utóbbiakban az egyes programok ugyanazon formátumban jelentek meg, mivel azonban nem sikerült megszereznem a 2000. 4. számot, amely a Năstase-kormány programját tartalmazza, nem használhatom mind a négy program esetében összehasonlítási alapként őket.

[91] Program de guvernare 1997–2000.

[92] A Ciorbea-kormány programja a Hivatalos Közlönyben 98 oldal terjedelemben jelent meg; a România Törvényhozása című gyűjtemény 1996/4. számában pedig 88 oldal terjedelemben. Ez azt jelenti, hogy a magyarság-orientált kvázi-mondatok száma 0,17 mondat, illetve 0,19 mondat oldalanként.

[93] Program de guvernare 1998–2000.

[94] A Vasile-kormány programja a Hivatalos Közlönyben 17,5 oldal terjedelmű, a România Törvényhozása című gyűjtemény 1998. 2. számában pedig 43,5 oldal. Ez oldalanként 1,71, illetve 0,68 kvázi-mondatot jelent. Az azonos formátumú szövegeket összehasonlítva ez azt jelenti, hogy közel négyszeresét tartalmazza a Ciorbea-kormány programjában található kijelentéseknek.

[95] Program de guvernare.

[96] Az Isărescu-kormány programja a Hivatalos Közlönyben 10,5 oldal terjedelmű, a România Törvényhozása című gyűjtemény 1999. 4. számában pedig 22 oldal terjedelmű.

[97] A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

[98] Uo.

[99] Forrás: *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996–2000*. 22–39.

[100] A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

[101] *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996-2000*. 29–30.

[102] Az intézmény nevének fordítása a *Mérlegen* című kiadványban szerepel ebben a formában.

[103] *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996-2000*. 35.

[104] Uo. 22, 36.

[105] A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

[106] A *Mérlegen* című kiadvány „kormányon kívüli szervezeteknek (ONG)" nevezi ezeket, ami pontatlan megnevezés. Emiatt szükségesnek tartottam pontosabb megnevezést használni.

[107] *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996-2000*. 7–9.

[108] Uo.

[109] A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

[110] *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996-2000*. 46.

[111] Uo. 46.

[112] A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

[113] Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i. m.* 36.

[114] Uo.

[115] Péter Zsuzsa: A 2000-ben elfogadott kisebbségpolitikailag fontos jogszabályok. 386.

[116] Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i. m.* 36.

[117] A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

[118] *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996-2000*. 11.

[119] Uo. 12.

[120] Toró T. Tibor *i. m.*

[121] Bakk Miklós *i. m.* 30–31.

[122] K. Bodor András – Papp Gyula Attila: 1999 kisebbségpolitikailag fontos belpolitikai eseményei. 240.

[123] A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

[124] Kántor Zoltán – Bárdi Nándor *i. m.* 36.

[125] A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós Cselekvési Prioritásai.

[126] Uo.

[127] Ha ezt egy metaforikus képpel szemléltetném, akkor azt mondanám, hogy számos esetben a „kérem" vagy az „akarom" helyett „szeretném", vagy „jó volna, ha" típusú megfogalmazásokat használtak.

[128] Herbert Kitschelt egyik tanulmányában karizmatikus, programatikus és klienteláris/ patronázspártokat különböztet meg. De Winter a már korábban idézett tanulmányában a Dél-Tiroli Néppártot (Südtiroler Volkspartei) az ottani németek hegemonikus pártjának tekinti. Romániában az RMDSZ is tekinthető a romániai magyarok hegemonikus patronázspártjának, ugyanis a megszerzett hivatalokon keresztül sikerült biztosítania a romániai magyar társadalom különböző rétegeinek és intézményeinek a forrásokhoz való hozzáférés lehetőségét. Vö: Kischelt, Herbert: Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies. Theoretical Propositions és De Winter, Lieven *i. m.* 226.

[129] Néhány számadat a fenti kijelentés alátámasztására: az egészségügy területén a költségvetésből 1996-ban kiutalt összegek a három magyar megye esetében a következők voltak: Hargita megye 1320 millió lej, Maros megye 0 lej, Kovászna megye 200 millió lej. Ezek az összegek 2000-re elérték a 26 733 millió lejt (Hargita megye), 10 678 millió lejt (Maros megye), illetve a 26 161 millió lejt (Kovászna megye). A Kisebbségvédelmi Hivatal keretében jelentősen növekedett a nemzeti kisebbségi szervezeteknek juttatott összeg: 1997-ben 6 milliárd lej, 1998-ban 12,1 milliárd lej, 1999-ben 31,6 milliárd lej, 2000-ben 62,6 milliárd lej. A kultúra területén: 1996 után megnőtt a magyar kulturális programok minisztérium általi támogatása, 1997–2000 között több mint 500 pályázatot bíráltak el pozitívan, és az erre fordított költségvetési keret közel 5 milliárd lejt tett ki a négy év alatt. 1990 után intézményes formában először részesültek állami támogatásban a romániai magyar könyvkiadók és kulturális folyóiratok. A minisztériumi államtitkári és tanácsosi, illetve a prefektusi és alprefektusi tisztségeken kívül több más országos testületben és intézményben is magyar szakemberek kerültek vezetői vagy vezetőtanácsi munkakörbe: Országos Fajlovak RT (igazgató), Bukaresti Közegészségügyi Igazgatóság (vezérigazgató), Román Rádiótársaság (igazgatótanácsi tag), Országos Audiovizuális Tanács (tag), Alkotmánybíróság (alkotmánybíró), Állami Számvevőszék (tanácsos), Román Nemzeti Bank (igazgatótanácsi tag), Borvíz Egyedáruság (vezérigazgató), Só Egyedáruság (vezérigazgató). Forrás: *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban: 1996-2000.*

[130] Pavel, Dan: Performanța coaliției? Rămânerea împreună.